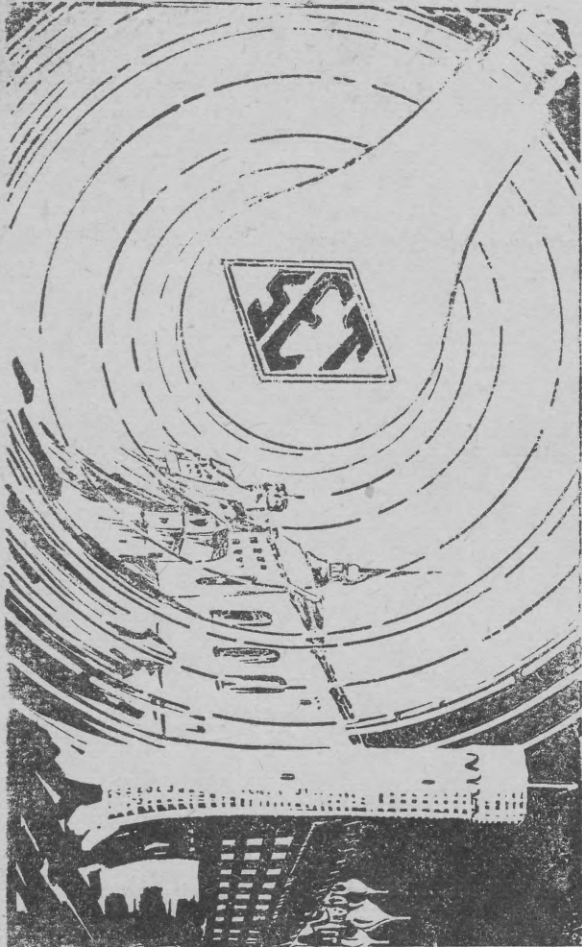

TÄNAPÄEV

NR 10 · OKTOOBER · 1937

Vene elektrilambid

Vähese raha eest palju valgust
kauaks ajaks

Pealadu Eestis:

A. - S. EVEKA

Tallinn, Tatari 28.

Telef. 479-76.

JA

KARASTAVOID

JOOKE

*Ostke ainult kodumaa
kalasse ja botikuid
selle märgiga*

TÄNAPÄEV

NR. 10

OKTOOBER 1937

III AASTAKÄIK

A. H. Tammsaare: Kodukultuurist

J. Kangur: Kodurahu

A. Hanko: Jaapani-Hiina sõda

K. A. Hindrey: Kirjad Erni Hiirele III

S. Sinimets: Suvises Põhja-Soomes

A. Piip: Kaks filosoofi

Kodanik: Väikesed päevamured

K. A. Hindrey: Entusiasm ja reaalsus

M. Kivimäe: Leid

A. Lüüs: Eesti organiseeritud arstkond

P. Viiding: Vabadus

M. Päss: Jaan Pintmann

A. Feldmann: Läbi tšardaši-, mustlasmuusika- ja veinimaa

Romulus: Patujutt kunstiaasta tähistel

O. Tooming: Unustatud saar Muhu vetes

Th. Hardy: Leedi Mottisfont

Al. S.: Raamat näitusel

Kirjanduslikke uudiseid

Jaan Vahtra kaas

Sügiskuld

Foto Hinto

Kodukultuurist

Juba mõni aeg tagasi tõsteti meil küsimus kodukultuurist esirinda. Sellest peaks järeldama, et meie kodudega pole asi mitte päris korras, sest kihutustööd tehakse harilikult ikka selle heaks, mis kuidagi lonkab. Meie kodude lonkamisele osutab muu seas ka see, et rahva sigivusega on täbar lugu. Esiotsa kuuluvad kodu ja lapsed alles ühte.

Sigivuse suhtes pole kihutustöö esiootsa andnud nimetamisväärseid tulemusi. Lapsed tunduvad kas või korteri otsimiselgi enamasti ikka paheks, mida piüütakse vältida. Missuguseid tagajärgi annab kodukultuuri propaganda, seda peab ära ootama. Aga juba ette peaks arvama, et kodukultuuri arendamisel võiks maal suuremaid saavutusi loota kui linnas, sest maal on veel inimestel oma kodu, linnas leidub ta väga vähestel.

Üldse peab tähendama, et kuidas ka kodukultuuri toonitatakse, ometi kipub elutungi joon temast mööda minema. Mujal tsiviliseeritud maailmas on seda juba ammugi tähele pandud ja ka meilgi ei puudu sellekohased tundemärgid.

Juba see on iseloomustav, et me oma kodukaunistamist algasime nüü-öelda fassaadi kohendamisega. Muidugi katsutakse ka kodude sisetust korraldada, aga ometi jääb tahestahtmata tundmus, et inimene armastab üldse rohkem fassaadi kui sisetust. See torkab silma üksikute inimeste kui ka ühiskondlike ürituste juures.

Võtkem või näiteks meie linnade ehituspoliitika. On see suunatud meie olude kohaste kodude loomisele? Vaevalt või kuigi, siis vähemal määral, peaeesmärgiks on fassaad: see, mis hakkab väliselt kõige kergemini silma, mis peab rahuldama kasvavat hulka välismaalasigi. Me räägime viimasel ajal aina paleedest ja pilvelõhkujast, me arutame üksikute hoonete ja kasvõi kvartaalide mahalõhkumisest, et sinna asemele ehitada midagi ajakohast, millega mõistame ikka midagi esinduslikku.

Samal ajal on meie koolimajad oma enamikus ajast ja arust läinud. Neil pole fassaadi ega sisetust. Aga see ebaolu ei tee meile erilist muret, sest koolimajades ei näe me nagu midagi esinduslikku. Me unustame ka selle, et me nii väga kurdame laste vähesuse üle ja et ometi oleneb olemasolevategi laste tervis suurel määral just koolimajade seisukorrast. Millega seda küll seletada, et ühelt poolt nii väga nõutakse lapsi ja et teiselt poolt nii vähe võetakse neid tegelikult arvesse?

Teatud teisendiga peaks sama küsimust kordama üldse rahva tervise ja selle ravimise kohta. Kõik kinnitavad, et rahva juurdekasv ja tema tervis on äärmiselt tähtis, aga meie kogukondlikud

haiglad on haletsemisväärseis seisukorras. Meil on oma vabariigi kestvuse ajal raha leidunud nii mõnekski ürituseks, aga haigemajad, need kogu rahva tervise valvurid, on endiseks jäänud.

See pole öeldud selleks, et kellelegi etteheiteid teha, vaid et iseloomustada üldist seisukorda ja katsuda järeldusi teha. See iseloomustus on seda silmatorkavam, et nagu ühiskondlikud üritused, samuti on ka eraettevõtjad rohkem huvitatud fassaadist kui silmapaistmatust kodust.

Majad, kus asuvad meie kodud, muutuvad kordkorralt ikka enam kasarmulaadilisteks: ruumid lähevad kitsaks ja madalaks, seinad kostavad läbi, nagu oleksid nad paberist. Aga missugune kodukultuur suudab sellise kodu kodusekski teha, kultuuristumisest juba hoopis rääkimata?

Selle asemel lähevad avalikud asutused aina lahedamaks ja mugavamaks, olgu need võõraste-majad, kinod, teatrid, kohvikud, öölokaalid. Siin katsutakse kõigiti vastu tulla inimese tarvidustele, olgu see siis eraldumistung või mõni muu aje.

Tahestahtmata peab otsusele kalduma, et inimese tõeline eluase on kusagil lokaalis, mitte kodus, mis muutub selle tõttu loomulikult aina kitsamaks ja ebamugavamaks, kuni tast saab paljas magamisase, nagu Ameerika suurlinnades viisiks.

Nõnda pole midagi imestada, et inimese auto on sagedasti lahedam ja mugavam asumispaik kui tema kodu. Ka meie hoolitseme nähtavasti oma autode laheduse ja mugavuse eest palju enam kui oma kodude eest, kuigi selleks ei tee keegi erilist kihutustööd. Selline on loomulik elutung.

Tsivilisatsioon muudab inimese paratamatult omasuguseks rändlinnuks ja kui ta seda ei suudaks, siis peaksid paljude vagunite ja mootorite rattad seisma jääma. Aga ometi võidaks tsivilisatsiooni võidukäigu kiirust mõõta veerevate rattaste arvu kasvuga. Rändaja ei saa kuigi palju mõelda oma kodule ja selle kaunistamisele.

Ikka enam ja enam peab inimene leppima kodu asemel suurema või vähema üürikorteriga, mida ta enamikus vahetab üsna sagedasti. Kust võtab ta sellises seisukorras erilise koduärmastuse, ilma milleta ei saa olla mingit tõelist kodukaunistustki?

Nõnda on siis üsna loomulik nähtus, et inimene hakkab päev-päevalt ikka vähem kulutama oma korterile ja ikka enam lokaalidele. Sellest siis võimaluski lokaalide sigimiseks ja avardumiseks. Ühetoalise korteri elanikulgi on võimalus oma toreduse, mugavuse ja laheduse tarvidust üürikeseks rahuldada kusagil kinos, kohvikus või kella viie teel.

Välimisel hiilgusel on maagiline võime hulka ligitõmbamiseks. Siin on üks põhjustest, miks linnad maarahva enestesse imevad. Ole linnas ükskõik kui vaene, vahetevahel avaneb ometi võimalus viibida sama toreduse ja laheduse keskel, mis on rikaste eesõiguseks. Teatri ja kino odavamalt kohalt näed sedasama, mida näeb kallimagi platsi lunastaja. See on suur lohutus.

Tänini on arvatud, et kodust algab iga tõsine kultuur. Aga kui üldine asjade arenemine kipub kodust mööda hiilima, kuis on siis lugu kultuuriga? Siis ongi silmapilk kätte jõudnud, kus hakatakse arvama, et vaevalt suudetakse kihutustööga kodukultuuri päästa, kui tegelik elu suures joones suundub mujale. Kodukultuuri võiks päästa ehk ainult see, et niihästi ühiskond kui ka üksikud inimesed hakkaksid esmajärgus hoolitsema tõelise kodu eest. On seda loota? Tahame ja suudame meie kogu tsivilisatsiooni arengule vastu astuda, selles on küsimus.

Meie talupoeg maal oli kaua aega nagu tõmbe-tuules: iga jüripäev võis ta paigast paika nihutada. Loomulik, et selles seisukorras kadus mõte ja himu kodukaunistamiseks. Need maanurgad, kus tekkisid kõige varemalt taluomanikud, esin-davad ka enamikus meie kodukaunistuse tööd.

J. Kangur

Kodurahu

Elame juba neljandat aastat kodurahu õhk-konnas.

Pärast ülespiitsutatud poliitiliste kirgede tormitsemist 1933. a. lõpul ja 1934. a. algul kulus kodurahu päris tõsiselt ära. Kodanikud said oma närvid jälle veidi lõdvemaks lasta. Selles seisus kodurahu õige mõte ja siht.

Ent meil on viimasel ajal hakatud kodurahu mõistet hoopis kaugemaleulatavalt tõlgendama. Eriti seoses uue põhiseaduse maksimahakkamisega ja selles ettenähtud organite peatselt tulevate valimistega. Kuigi uus põhiseadus ise ei tee takistusi kodanike omaalgatuslikele gruppeerumistele põhiseaduses ettenähtud valimiste puhuks, siiski on mõnelt poolt juba kuuldavale lastud mõtteid, et niisugust vabadust ei tuleks veel anda. Kodurahu huvides mitte. Poliitilised kired võivad jälle lõk-kele lüüa ja riigi julgeolekut vapustama hakata.

Kuigi õige kodurahu teatud riiklikult hädaoht-likkudel ajajärgudel, nagu meil pärast 1. detsemb-rit 1924. a. ja vapsismi tormi ajal 1933/34. a., on hädavajaline, et takistada riigivankri rööpast väljajooksmist, siiski ei tuleks kodurahu mõiste tõlgendamisega astuda valele teele.

Meil on mõningaid ringkondi millegi pärast haaranud kabuhirm sõna „poliitika“ ees. Sellel sõnal on mõnel pool nii halb tähendus ja kõla, et

Nüüd on kogu maa pärisomanike käes ja selle-pärast oleks loomulik, et kõik peaksid mõtlema tõelisele koduloomisele. Aga ühes pärisomandu-sega on tulnud ka taludesse kapitali ringvoolu mõju ja see paneb päristaludki libisema käest kätte.

Või kuigi ei sünni seda, siis ometi annab kapi-tali kiirenev ringvool end tunda ka maal taludes. Nende omapära taganeb vabrikusaaduste ühe-taolisuse ees. Omakultuurist saab vabrikukultuur. Ja seda asjakäiku võib vaevalt takistada mõne põõsa või puu istutamine või siin-seal värvi tarvi-tamine. Ühes kapitaliga pealetungiv tsivilisat-sioon teeb elu aina mugavamaks — muudab ta laadapoeks, kus pole kunagi juttu kultuurist, vaid sellest, mida tänapäev nõutakse.

Üldse ei tundu tänapäev kuigi tungivat tarvi-dust ei kodu- ega mõne teise kultuuri vastu. Me püüame olla nagu kõik — püüame olla euroopla-sed. Aga eurooplane tahaks olla ameeriklane ja ameeriklane nagu neeger, keda ta ise ei või silma-otsaski kannatada tema alaväärtuslikkuse pärast. Kuid mida vähem me vajame omakultuuri, seda rohkem me temast räägime ja meie iseteadvus kasvab päevast päeva.

jumal hoidku sellega tegelemast! Kõik meie se-nised hädad olevat tulnud sellest, et meil omal ajal tegeldi poliitikaga.

Hüva, kui sellel sõnal on nii halb kõla, siis võiks ju meie keeemeestel lasta leida uus sõna selle mõiste jaoks, kuid seda, mis poliitika õieti on oma olemuselt, ei saaks siiski kuidagi heita üle parda. Vähemalt demokraatlikus riigis mitte. Kui poliitikategijad on olnud halvad, siis ei tähenda see veel, et ka poliitika ise on halb. Tuleb leida vaid paremaid poliitikategijaid.

Selles mõttes võime võtta eeskujuna Inglismaast, mida viimasel ajal on nimetatud peagu ainsa tõe-liselt demokraatliku maana. Ent huvitav — Ing-lismaal pole sõnal „poliitika“ mingit halba kõla. Seal ei kardeta poliitikast mingisugust hädaohtu kodurahule. Ja eks inglasedki oska kodurahust lugu pidada.

Edasi. Ei tohi unustada, et vaimse pinge puu-dumine riiklikus elus, kui ta muutub pikaajaliseks, võib osa kodanike juures mõjuda suigutavalt, üldse igasugust huvi riigiasjade vastu kaotavalt. Teise osa kodanike juures võib ta aga esile kut-suda allasurutud tunnete komplekse, mis ühel või teisel kõrvalisel ja kaudsel teel siiski püüavad leida avaldumisvõimalusi. Ja väga tihti on just niisu-

Laipade virnad pärast jaapanlaste pommitamist Šanghai tänavatel

A. Hanko

Jaapani-Hiina sõda

Ei ole sõda ja on sõda!

Ametlikult ei ole Jaapani ning Hiina vahel mingit sõda, ja diplomaatlik vahekord nende kahe maa vahel ei olnud lõpetatud kuni kõige viimase ajani, kuigi lahingud, millest osa võtsid suhteliselt suured väed, kogu aja käimas olid.

Mõnelt poolt seletatakse sellist nähtust, kus riigid kõigi reeglite järele lahinguid löövad, kuigi nende vahel ametlikult valitseb sügavaim rahu ja suur sõprus, idamaa omapäraga, mida Euroopa ei mõistvat. Kuid tundub, et Euroopa on seda omapära juba väga hästi tundma ja ka hindama õppinud. Igatahes väidavad paljud sõjakirjanikud, et järgmised sõjad algavad ilma mingi sõjakuulu-

tuseta, äkilise rünnakuga naabrile, kelle maade järgi himu tuntakse. Nii algaski itaallaste kallaletung iseseisvale keiserrüügile Abessiiniale — Rahvasteliidu liikmele. Rahvusvahelise õiguse professoritele jääb muidugi täielik vabadus arutleda, millisel määral selline talitusviis kooskõlas seisab igasuguste traktaatidega. Aga võitjate üle ei ole üialgi kohut mõistetud, ja seepärast pidi Abessiinia alistuma ning peab nüüd ka Hiina Jaapani huvidele vastu tulema, kuni ei muutu ühel ega teisel juhtumil jõudude vahekord, mis on tegelikult ainukeseks tõsiseks rahvusvahelise õiguse aluseks.

Unustatakse enamasti, et inimene kuulub röövloomade hulka, pealegi selliste jõledate röövlo-

gused kõrvalteed kõige kardetavamad. Ükski avaldatud ja avalikult kaitstud mõte pole kunagi nii hädaohtlik kui allasurutud ja ütlematajäänud mõte. Viimane pakitseb alati edasi ja otsib äraaregerimiseks võimalusi.

Meie võime teha väga õpetlikke tähelepanekuid mitmest riigist, kus valitsemas ka nn. „kodurahu“. Ühtlasi teame aga, missuguste abinõudega hoitakse ülal niisugust kodurahu. On vist küll väljaspool kahtlust, et meil vaevalt leidub tõsiselt riigimeelseid demokraatlikke kodanikke, kes unistaksid niisugusest kodurahust.

Tõeline kodurahu võib valitseda ka siis, kui kodanikel on kõik demokraatlikud vabadused, kui poliitikagi pole seotud häbiposti — ainult kõik peab olema juhitud tõelisest demokraatlikust vaimust. Tõelises demokraatias on meil tähtis tõde ise, mitte aga see, mida meid sunnitakse tõeks pidama.

Nii ka meie kodurahu pole kaugeltki hädaohus, kui meie laseme endid juhtida tõelisest demokraatlikust vaimust, mitte mõnest demokraatlikust aseainest. Tõelise demokraatia all ei tule aga kunagi mõista ainult küilvees ujumist.

made hulka, kes sageli kipuvad ka siis teisi ründama, kui neil kõht eriti tühi ei olegi. Selle algelise tõe tunnustamine ei tee inimest põrmugi halvemaks ega väärtusetumaks kui ta on. Kuid selle tunnustusest võib olla palju kasu, sest sel viisil hoitakse end pettumuste eest. Kõik rahvusvahelise koostöö saavutused langevad kohe põrmuks, niipea kui mõni rahvas leiab, et ta saab oma huvivid taotlema vaid relvade abil. Aga sellest järgneb ka, et rahvas võib end ainult relvade varal tõhusalt kaitsta. Kõik muu on äärmiselt ebamäärane ja kindlusetu.

Seisab väljaspool iga kahtlust, et kui Abessiinia oleks olnud seemiselt hästi korraldatud ja ühtlane ning relvastuselt tugev, püsiks ta veel praegugi iseseisvate rahvaste hulgas. Ja kui Hiina oleks riiklikult ühtlane, seemiselt tugev ning hästi relvastatud, ei julgeks keegi talle kallale tungida.

Mõlemad lootsid Rahvasteliidule ja mõlemad pettusid rängasti. Kui Rahvasteliit oleks Mandžukuo tekkimise puhul Jaapani vastu kindlamini välja astunud, siis ei oleks tulnud nüüdset Jaapani-Hiina sõda. Aga Rahvasteliit on juba oma iseloomult niisugune asutis, mis ei suuda lahendada ühtegi tõsisemat rahvusvahelist tüliküsimust, kui selle tüliküsimusega mõnede suurriikide huvid ei seisa nii lähedases ühenduses, et nad valmis on tarvilikul korral sõjariistus jõuga välja astuma. Jaapani-Hiina tüliküsimuses ei ole — hoolimata sellest, et ta õige lähedalt mitme suurriigi huvid puudutab — näha sellist äärmist seisundit, ja seepärast jääb Hiina küll peamiselt iseenda hoolde ning see asjaolu määrab ka ta saatuse.

Jaapanlased väidavad, nemad ei olevat praegust sõda sugugi tahtnud ja see olevat nende peale sunnitud. Ses asjas on jaapanlastel täiesti õigus: kui hiinlased oleksid rahulikult leppinud jaapanlaste laiutamispüüetega, mis häda oleks siis jaapanlastel olnud sõdima hakata!

Jaapanlastele tunduvad juba mõnda aega nende omad „kirsioite saared“ liiga kitsastena. Jaapani rahvaarv kasvab umbes ühe miljoni inimese võrra aastas. Väljarändamine Ameerikasse ja Austraaliasse on nende kinni pandud. Ka Korea ja Mandžuuria — Mandžukuo ei suuda seda rahva ülejääki vajaliselt mahutada. Peale selle ei ole need mõlemad karmid maad küllalt sobivad jaapanlastele asumiseks.

Siia juurde tuleb veel üks asjaolu. Jaapan ise on nimelt paljude tööstuseks — ka sõjapidamiseks — vajaliste toorainete poolest kaunis kehv. Kuna aga Jaapani tööstus Maailmasõja ajal ja sellele varsti järgnevatel kriisiaastatel jõudsasti arenes — peamiselt odava tööjõu tõttu, — siis sai ta hädaohlikuks võistlejaks lääne-maailma tööstusele. Et seda võistlust pidurdada, on riigid, millele kuuluvad toorainete allikad — eeskätt Inglismaa ja Põhja-Ameerika Ühendriigid — hakanud toorainete väljavedu Jaapanisse piirama. Ka on nad viimastel aastatel suutnud hakata Jaapani võistlusele maailmaturul tugevamini vastu astuma,

Nankingi varemed

nii et Jaapan osalt juba tunneb turgude puudust.

Peamiselt kõik need asjaolud, osalt aga ka psühholoogiline ajend on jaapanlaste tähelepanu viimastel aastatel järjest enam juhtinud Hiinale. See rahvusluse tähtsuse õpetus, mis on jõudnud oma haripunktile saksa natsismis, ei ole Jaapaniski jäänud mõjuta. Suurrahva juures viib selline õpetus loomulikult imperialistlikele laiutuspüüdeile, iseäranis kui ta ühenduses seisab suurte aineliste kasudega. Jaapani seltskonnas on juba üsna laialdaselt ja tugevasti mõjule pääsenud põhimõte: „Aasia aasialastele!“ Ka enne, kui nad ette võtsid sõjakäigu Hiina vastu, pakkusid nad viimastele oma sõprust, et siis koos aja jooksul vabaneda valgest mehest. Kuid muidugi ei pidanud see „sõprus“ ainult platooniliseks jääma, vaid ta kaasas pidid käima ka ainelised kasud — igatahes jaapanlastele. Hiina suur turg pidi vähehaaval jääma peamiselt jaapanlastele ja Euroopa ning Ameerika kaubad sealt välja tõrjutama. Niisamuti oleks pidanud Põhja-Hiina loodusvarade kasutamine minema jaapanlaste kätte, mis oleks nende andnud küllaldaselt määralt vajalisi tooraineid.

Kuid hiinlased ei ole selle Kõik-Aasia mõtte jaoks veel küpsed ja pealegi ei näi nad põrmugi vaimustatud olevat Jaapani hegemooniast. Jaa-

pan ei usaldanud ka esiotsa kindlamini välja astuda, vaid korraldas Mandžukuod, tegi vajalisi ettevalmistusi Sise-Mongoolias, et seda enam oma mõjutusse saada ja — ootas. Varsti tuligi paras silmapilk.

Muidugi ei olnud selliseks parajaks silmapilguks jaapani madruse kadumaminek Šanghais — madrus leiti pealegi varsti üles —, mis jaapanlastele näiliselt kõigepealt asja andis hiinlastele karmide nõudmistega esineda. Selliseks silmapilguks oli poliitilise seisukorra areng Euroopas, peamiselt Hispaania kodusõja tagajärjel. Jaapanlased mõistsid, et nüüd tuleb naljalt keegi neid tõsisemalt eksitama, kui nad hakkavad hiinlastega „sõprust“ sobitama veidi kõvemate vahenditega.

On avaldatud arvamust, et hiinlaste suhteliselt tugev vastupanu olevat jaapanlastele tulnud üllatusena. Kuid selline aramus ei näi küllalt põhjendatud olevat. Teatavasti on Jaapani salaluure eeskujulik ja seepärast ei võinud Jaapani väejuhatusel tundmata olla Hiina vägede seisukord. Kuid ühtlasi teadsid jaapanlased, et ei ole olemas ühtlast, kindlat Hiinat, vaid hulk üksteisega sageli vaenujalal olevaid provintse. Niisamuti teadsid nad, et kuna Jaapanis sõdurikutset peetakse kõige ülevamaks ja õilsamaks, vaatavad hiinlased sõdurile nagu kõige viletsamale ja madalamale olendile seltskonnas. Relvi võidakse muidugi ka kõige täielikumaid ja paremaid üsna lühikese ajaga muretseda, kui ainult raha on, ka osavaid väejuhte võidakse väljastpoolt saada — Šanghai rindel olevat hiinlastel umbes 90 Saksa ohvitseri. Kuid v a i m u ei saa üleöö! See aga on võitluses siiski peaasi.

Kahtlemata teadsid jaapanlased, et hiinlastel on omajagu euroopalikult väljaõpetatud ja relvastatud mehi, kelle moraal seisab vajalisel kõrgusel. Kuid kindlasti oli nendel ka teada, et selliste vägede arv ei ole nii suur, et neid ei suudetakse murda.

On kõneldud Kutuzovi strateegiast, mida hiinlased tahtvat jaapanlaste suhtes kasutada, niisamuti ka Jaapani majanduslikust nõrkusest, mis talle sõjapidamise pikapeale võimatuks tegevat ja isegi revolutsioonile võivat viia. Kuid on väga karta, et kõik need lootused petlikeks osutuvad. Nüüdne autode, lennukite ja tankide ajajärk erineb Kutuzovi ajast tunduvalt, ja mis puutub Jaapani majanduslikku nõrkusse, siis ei olnud ka Itaalia ses suhtes tugevam, kui ta Abessiiniale kallale tungis. Ja kõikjalt ümberpiiratud Saksamaa pidas Maaailmasõja ajal hoolimata äärmisest majanduslikust kitsikusest aastaid vastu.

Kust võiks siis hiinlastele abi tulla? Õieti mitte kuskilt.

Hiina puutumatuses on majanduslikult, osalt ka poliitiliselt kõige enam huvitatud Venemaa, Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa. Aga välja arvatud raha ja relvad, ei saa nad nüüdses olukorras Hiinale anda mingit muud abi.

Mis puutub Venemaasse, siis on ta viimastel aastatel küll hoolega valmistunud sõjaks Kaug-Idas. Aga seesmine olukord riigis, kus üks tõsine kahjuriteprotsess järgneb teisele, ei ole sõjaks kuigi soodus. Ja Maaailmasõja halvad kogemused seisavad alles liiga värskest meeles.

Peale selle on venelastel viimasel ajal ka välispoliitiliselt olnud mõningaid äpardusi, mis neid mõtlema panevad.

Ida-Turkestani ehk Sinkiang, mis nimeliselt kuulub Hiinale, langes 1934—1936 vähehaaval Vene mõjutusse. Venelased asusid kindla jalaga Uruntsi linna ja saatsid ka lõuna poole, Kashgari, oma G. P. U. esindaja. Kindral Maho-san, kelle käes siin oli võim, kadus, ja kõneldi, et ta on hukkunud. Venelased sobitasid sõprust „kindral“ Mahmudiga, kellel siinsete, suuremalt osalt muhamedi usku türgi soost elanike keskel oli omajagu mõju. Kui nad teda aga Uruntsisse kutsusid, eelistas ta Mekkasse palverännakule minna, ja kohe pärast seda ilmus kadumaläinud kindral Ma oma salkadega Kashgari ning arreteeris G. P. U. esindaja, kellele „teadmate, kuid kindlasti ebameeldiv saatuse osaks sai“, nagu ütleb üks inglise leht.

Arvatakse, et ka siin on Jaapani käsi mängus. Kesk-Aasia-Siberi raudtee tõttu on aga Sinkiangil venelastele kaunis palju väärtust.

Igatahes on vaevalt uskuda, et Venemaa tahaks nüüd, kus tal muidugi muresid küllalt on, Jaapaniga hakata Hiina pärast sõdima.

Niisama vähe himu selleks on Ühendriikidel, kus patsifism on eriti tugev ja millel pealegi väga raske on Jaapaniga sõdida, kuna puudub maapiir, hoop merel aga võib kergesti endale purustavaks saada.

Inglismaa aga on nüüd nii kõvasti hõivatud Vahemeres, et ta ei saa mõteldagi energilisemale väljaastumisele Kaug-Idas. Kuigi ta nüüd äärmiselt suuri pingutusi teeb oma unarule jäänud riigikaitse parandamiseks, saab ta täiesti sõjavalmis ikkagi alles kolme aasta pärast. Pealegi on ka siin suur maavahemik sõjapidamisele tunduvaks takistuseks.

Muidugi, kui kõik kolm, Vene, Ühendriigid ja Inglismaa, nüüd Jaapani vastu ühiselt välja astuksid, võiksid nad teda pidurdada. Kuid eelpooltähendatud põhjustel, millele seltsivad veel mitmekesised huvid vastuolud nende maade vahel, ei ole Jaapanil niisugust aktsiooni palju karta.

Ja nii siis loob Jaapan uue vasallriigi Sise-Mongoolia ning tõenäoliselt eraldab Hiina küljest neli põhjapoolset provintsi, mis ka ühel või teisel kujul tema mõjutusse jäävad.

See kõik aga suurendab kõigepealt pinevust Venemaa ja, ja siis tekib küsimus: kas jääb Venemaa oma traditsioonile ustavaks ja, leides oma laiatamistungile ühes suunas kindlat vastuseisu, pöörab selle teisale, või jätkab ta senist suunda, hoolimata vastukäimisist?

Kirjad Erni Hiirele

III

Lugupeetud maestro!

Masked päevad ootavad mind, sest et minu kirjad Teile on tekitanud mõnel pool meeletähmi, pahameelt ning mitmesugust mulle kahjulikku tõlgitsemist. Alles mõne aja eest pühitsesime August Alle sünnipäeva ja ta lubas mulle näidata. Lubas õige võtta sulle pihku ja ütelda, et mina olevat igavene argpiiks. Miks ei ründavat ma näiteks Tuglast või Semperit? Viimast ma loomulikult riivata ei julgevat, sest et ta on ju „Loomingu“ toimetaja ja teadagi siis... Esimene aga, noh... teadagi... Mu väited, et nendega kardinaalseid lahku-minekuid kunstilistes tõekspidamistes ei ole, heideti käeliigutusega kõrvale, niisama mu pelglik argument, et ma üldse ei ründa ega tõsta vaenukirvest, vaid selgitan ainult suuremaid erinevusi.

Muidugi varjasin ma oma kartuse rõõmsa naeratuse taha ja tõendasin kavalalt, et ongi kena, kui läheb natuke elavaks, kuna ju senised üsna doktrinaarsed ja põhimõttelised artiklid on igavad. Nii tõmbusin ma kuidagi väärikalt tagasi piljardituppa ja jätsin Alle sekkalööjajatega edasi vaidlema.

Kuid mitte küllalt veel sellest ähvardavast ohust. Süüste ka on süttinud ja lubab mind paljastada. Ühe oma romaani olevat ma kirjutanud entsüklopeedia najal. Muudkui lõõnud Brockhausi või Meyeri lahti, lugenud ja kirjutanud, lugenud ja kirjutanud, ei otsa ega aru!

Jah, nii tehakse romaane ja seda nägu nad siis ka on. Igatahes on mulle ka sealtpoolt saun kindel.

Saagu nüüd minu maise ning ajaliku olemisega mis saab, kuid ma haaran mõlema käega kindlasti kinni teie elavaks, kuna ju senised sabadest ja lasen end sikutada kaasa Parnassile. Sest selles seisukorras saaksin ikkagi veel ära ütelda midagi, mis kui ka mitte kaas-aegsete keskel, siis pärastiste põlvete silmis võiks teeneda mu kirjandusliku olemasolu vabandusena.

Ka Teie, härra Hiir, heitsite mulle ette selles artiklis, mis oligi mu (ühikäiguse) kirjavahetuse algpõhjuseks, toetumist igasugusele kirjalikule materjalile. Ma võtvat appi maailmatuusasid ja siis lahmivat. Süüste jälle ütleb, ma võtvat appi entsüklopeedia. Ja teil mõlemail on õigus.

Tuntud ja ka Teie poolt, härra Hiir, mulle omistatud kavalusega võtsin mina ka praegu kätte Meyeri entsüklopeedia, et teada saada, mida õige mõteldi omal ajal — Matthissonist. Seda ma teadsin isegi, et Schiller ja Wieland teda kiitsid, aga Schilleri poolt tsiteeritud Matthissoni luuletused ei ütelnud mulle mitte kui midagi. Ja Meyeri seisiski, et Matthissoni luulest olid vaimustatud tema kaasaegsed, kuna romantikuist arvustajad leidsid välise vormi laitmatuse taga vaid lausa tühjust. Ja siiski võttis Schiller ta kaasa surematusse!

Ning nüüd mõistate mind küll täielikult ja minu kirjade otstarvet. Kutsugu ma tänapäev välja ka nüpalju vastaseid kuitahes — ma hoian Teist kinni ja Te viite mu kaasa juba sellega, et mina lahti ei lase, ja teiseks ka sellega, et Teie mulle osutate tähelepanu ja kriitikat.

Seejuures ei taha ma eitada, et olen vägagi kaval. Te pange nüüd ilusasti tähele, kuidas ma keerutan aegamööda read sinna, kus nad võivad olla mulle kasulikud kas või reklaamigi mõttes. Ja seejuures võin ma ka välja tulla oma arvamustega. See tähendab teiste sõnadega — väikese enesepropagandaga.

Kuid siiski tahan tagasihoidlik olla ka sellest küll-just.

Teie ütlesite oma kunagises kirjas, et Teil „on jul-

gust tunnistada, et minu luules on esiplaanil elu ja ühiskonda hindav juhtkiri“, aga „kui Hindreyil oleks tänapäevlikku ausat mehisust, siis võiks ta ütelda oma (romaan) nime jätan välja! K. A. H.) kohta, et see on parunliku (junkurliku) mentaliteedi propagandateos“.

August Alle heitis mulle ette julguse puudust, Teie lisate sellele veel väikese auupuuduse ja seda — ma usun seda — üsna ausalt, sest Teie ei saa ju teisiti. Ühtlasi aga heidate ühes süttinud Süüstistega ette toetumisi kirjavarale, ja mis jääb mul muud üle, kui vaadata vastu süngele tulevikule!

Aga seda ma enesele siiski ei lase ütelda, et ma olevat propagandat teinud parunlikule mentaliteedile.

Vaadake, härra Hiir, ma ei usu nimelt mitte, et Mooses oleks olnud parun. Ei ka mitte Spartakus. Ei olnud seda prohvet Maltset ega olnud seda William Booth, ei Loyola ega Calvin, ei Džingiskhan, ega Napoleon, ei Martna, ega Anvelt, ega Sirk ega loendamataid teisi, kes minevikus ja olevikus on katsunud juhtida, juhtisid ja juhivad. Need on juhi-tüübid. Ja ma olen seadnud vastukaaluks neile juhitavate-tüüpidele, kes olid vallutanud meie kirjanduse, juhtitüübi, kes sotsiaalseil ja rahvus-bioloogilistel põhjustel polnud veel täisverd juht. Muud mitte midagi.

Muidu on aga minu vaated parunlikkuse suhtes ikkagi diametraalsed Teie ja ülekaalvalt arvuka enamiku vaadetele. Vahest huvitab Teid kuidagiviisi koolipoisilik ja tol ajal muidugi hoopis apoliitiline suhtumus lahenduse katse meie aadli mõistatamiseks? Vormel käis umbes nõnda: aadel tagab teatavaid haritud inimese käitumisvorme.

Selles kooliea vormelis on omajagu negatsiooni juba olemas, eks?

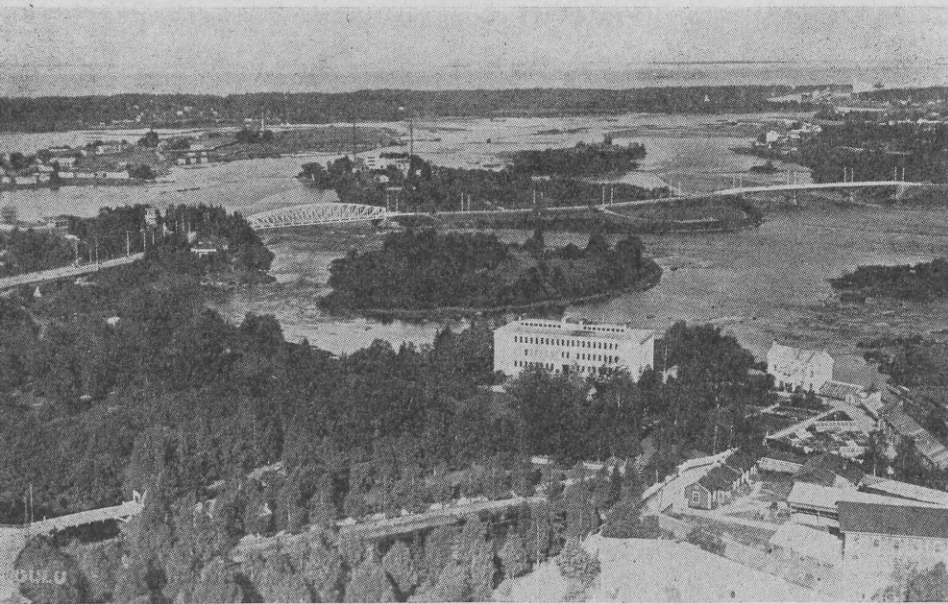
Hiljem teadsin ma muidugi, et aadel on klass ja et ta eriti meil oli väga lasuv klass. Aga niisama leidsin ma, et see klass koosneb samuti nagu teisedki klassid karjast, keda juhivad juhitüübid. Ta oli koguni väga kuri kari, kes ei kannatanud — muidugi juhtide mõjul — õilsamaid ja humaanseid tüüpe, kes — omalt poolt ka juhitüübid olles — alla pidid jääma suurele karjale. Nagu Teie praegu näete Venemaal, kuidas juhid võitlevad ja langevad proletaarlaste häälestatud karja hurraatamise saatel.

Mis aga puutub minu suhetesse meie aadliga, siis ei ole ma vajalikuks läinud võitlust tema kui klassi vastu mitte kunagi saanud pidada sel põhjusel, et „sa oled mulle seda ja seda teinud ja nüüd ma sulle näitan“. Ma mõistan ju seda kõige primitiivsemat suhtumist ka selles algelises reaktsioonis väga hästi kui nähtust, aga ma ei oleks seda enese juures mitte kunagi mõistnud kui tundemomenti või tundeavaldust. Kui ma olen seadnud vastasleeri, siis võitlen ma sellepärast, et vastane on kahjulik, mitte sellepärast, et ta on midagi teinud ja nüüd ma tasun kätte, niisama nagu ma vist juba kakskümmendviis aastat tagasi avalikult kirjutasin, et ma ei mõista seda 700 aasta argumenti. Loetagu seda rahvuslikuks puuduseks, aga mina jälle näen kõiges „parunlikkuse“ kujutelmast midagi alt-üles-vihkavat ja seega ikkagi midagi vabanematut ning alati veel köidikuks olevat. Ja sellest, härra Hiir, võite õigusega järeldada, et selle aine suhtes meie kokkuleppele ei saa jõuda. *Dixi et animam salvavi*, mis tähendab, et ka vanadel roomlastel oli tarvet hinge pealt jälle kord midagi ära ütelda.

Lootes, et see ei takista teineteise mõistmist teistel aladel, austusega

Teie

K. A. Hindrey

S. Sinimets

Suvises

Oulu vaade

Veidike enne Oulut algab see kymmenen virran — kümne jõe — maa, millest A. V. Koskimies on loonud põhjalastele ühe lauldavama, kauni kodukohalaulu. Maad pikiribadeks lõhestades voolavad kümned jõed Põhjalahte. Oulust mööda randa ülespoole sõites kordub aina samanimeline jõgi ja jaam: Oulu — Oulujõgi, Ii — Iijõgi, Simo — Simojõgi, Kemi — Kemijõgi jne. Need jõed on kalarikkad ja täis kärestikke ning koski, olles jõuallikaiks arvutuile puuümbertöötamistehaseile. Läbisõidul on jaamad täis turiste, kõik matkal ülespoole, — seljakottidega, lapi säärikutega, pussid võöl ja teedekaardid põlvil. Ning rongiaknast välja vaadates möödub lage, karge põhjanmaa kogu selle südasuvises õitsemises. Lehtpuud jäävad aina harvemaks ja kuusekroonid kerkivad teravamaks ja kitsamaks. Ning metsa, seda vihreat — rohelist kulda on siin külluses. Igal pool ragisevad saeveskid, ja sulfaadi- ning tselluloositehased levitavad imalat lõhna. Metsast tehakse siin kõike: pappi, paberit, villa, tselluloosi, siidi jne. See on Soome rikkus. Kogu Soome ekspordist moodustavad puusaadused 85%. Ning puuümbertöötamistehased annavad tööd tuhandeile inimesile.

Oulu on tuntud valge koskede ja tehaste linnana. Juuli keskel peeti seal suuri ülesoomelisi lottade, vast. meie naiskodukaitse, suvipidustusi, kuhu oli saanud küllalisi ka naabermailt Rootsist ja Norrast.

Kemi asub madalal, soisel maa-alal Põhjalahe viimases sopis. Vanast väikesest kesklinnast on nüüdne Kemi aina uute tehaste tekkides laiunud mitmeid kilomeetreid väljapoole. Nii on see linn kuni paarkümmend kilomeetrit pikk ja jätab mulje, nagu oleks siin seitse küla kokku lõõdud ja linnaks nimetatud. Kuigi linn asetseb mererannal, on suplemispaika raske leida. Rand on soine heinamaa kidurate pajupõõsastega, ja Põhjalahelt puhub peagu järjest kõva tuul.

Kaunis ja suursugune on Kemi jõgi. See, on laiemaid jõgesid kogu Soomes, mis kevadisel jääminekul ujutab üle laiad maa-alad ja uhkena ja valdavana saabub läbi mitmete saarte ja neemede Põhjalahte. Pajusaare suurtest sulfaattselluloositehastest veidi ülespoole kaardub suur neljakaareline raudteesild.

Elu on kallis ja toit ühekülgne. Kemi keskmiste söögisaalide lõunasöögi hinnad võrduvad Helsingi headele restoranidele. Jääb mulje, et sel rahval on siin tõesti

raske. Kõik, mis saadakse, saadakse looduselt karmi töö ja võitlusega, ja siiski tuleb suurem osa kõigest söödavast sisse vedada alt poolt.

Kevad tuleb alles maikuu ja sügis saabub juba augustis. Sel kahel suvekuul kus päike vahepeal peagu üldse ei looju, ei jõua midagi korralikult küpseda ega kasvada. Isegi kartulid ei kasva täielikud. Talvel koormab ränk lumi ja kõva pakane.

Elekter põleb jõulu ümbruses peagu päevad läbi, ning sügav lumi sunnib suuskadele noored ja vanad. Lõpmatult ilusad olevat nende talvised pakaseküllased ööd, kus kogu taevas nagu põleb suurte virmaliste hiigelvalguses. Ei saanud, suvise aja peale vaatamata, olla kujutlemata, kui ilus oleks sellisel ööl paksudesse nahkvaipadesse mässituna sõita kergel-vilkal põhjapõdrasaanil üle laiade lumiste legendikkude.

Kemist ülespoole algavad juba tundramaastikud ja iga samm viib lähemale salapärasele ja romantilisele Lapile. Juba 1917. aastal, nii siis kakskümmend aastat tagasi, pandi alus tähelepanuväärivate looduskaitsela-

Turistid vaatavad kesköist päikest Aavasaksa mäel

Põhja-Soomes

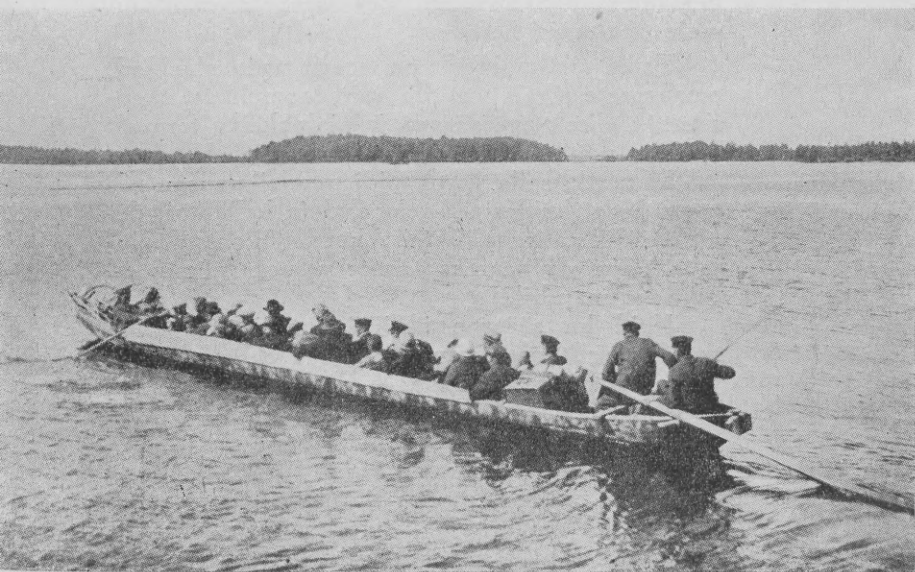

piiritlemisele Põhja-Soomes ja Lapis. Asjast huvitatud töösturi Fazer'i ja loodusteadusliku seltsi „Societas pro Fauna und Flora Fennica“ toetusel saadeti stipendiaadid uurimismatkale. Loodusliku kauniduse ning algupärase ja taimestiku ning loomastiku rikkuse ja erilise poolest osutusidki need maa-alad looduskaitset väärivaiks. Hilisemal ajal on nad aina rohkem ja rohkem saanud nii soomlaste endi kui ka välismaalaste huviobjektiks.

Nii nagu soomlane seal ise ütleb: seda pildistatakse ööl ja päeval. Seda imetleb inglismanni, saksmanni ja tsehh ning svea mamma oma tütarde ja kroonidega. Ning autod ja mootorrattad põrised, kus vaid maanteed jätkub. Ja jätkub seda Jäämereni, kus sõitja saab oma matka tasuta mootori külge sinise vapikese valge jääkaruga.

Matkakodudes ja hotellides leidub ettekandjatena sageli rahvarõivas üliõpilastneide, kes on muude võimaluste puudusel tulnud siia suveks inglise keelt praktiseerima.

Kosesõitjad

Niskakosk Oulu jõel

Aastatega kaobki Lapi salapärasus aina vähemaks. Ounasvaarale kerkivad niklikaevandused ja kavatakse ehitada raudteedki, kuigi see soise maastiku tõttu maksab suuri summasid. Elu kiire tempo on oma elektri-närvid saatnud sinna Lapigi südamaile. Talved ja suved läbi keeb töö ning tegevus: sookuivatused, metsade külvamised, põlemised, kustutamised ja harvendamised, paberipuude mahavõtmised ja koorimised loovad liikumist ja annavad tööd tuhandele inimesele. Rakendatakse tööle kõik rõõmsad hulkurid ja kuninglikud kulgurid. Seal elatakse täiesti primitiivselt, kus kogu elamisvarustus, esijoones nõgikülgne kohvikann, puss ja pisike pada, tuleb seljas kanda. Pajas keedetakse siis kalasupid, pudrud, kartulid ja pohlad ning praetakse lõhed. Öömajaküsimus on suvel kergesti lahendatav. Aitab lagedast taevast, kus päike mitu kuud ühtejärke ustavalt vahti peab; kuid Lapi eramaad on täis ka suuri ja väikesi hütte, millised aina on võorastevastuvõllikud oma magamislavitsate ja raudplekist ahjudega. On ainult üks suur viga, mis Lapist ei lase kujuneda inimeslikku paradiisi — sääsed. Neid surub tuhandete ja miljardite kaupa üle ääretute soode, ega anna kuskil rahu.

Tagasisõidutee andis mulle nädalase puhkuse Edelä- Pohjanmaal, kaunis Ilo-mäe talus. Ühteviisi puhtad ja rõõmsaimelised on kõik soome talud, ja neid vaadates tahaks nii meeleldi mõnedki oma armsad sugulased ja kaasmaalased saata sinna õppereisule.

Rukkipõld lainetab akna ees, taamal sinetab vesiroosest tulvil järvi. Põllud langevad pikkade ribadena orukallakut pidi alla, jättes iga viieteistkümnemeetri tagant kitsad põllupeenrad, mis on mõeldud teedeks kevadistele suurvetele.

Omaviisi metsik n.-ü. hurja loomus on neil inimestel. Nägin, kuidas 74-aastane emäntä veel kepsu lüües toast välja läks ja rõõmustas, et on seltsi, kellega jutelda. Või jälle 27-aastane perepoeg loeb karikakra õielt lehekesi välja kiskudes: elan, koolen, elan, koolen... ja hüppab siis täies rõivastuses järve kaldalt vette ja karjub oma täies pohjalase kõrist: elan!

T. G. Masaryk

A. Piip

Kaks filosoofi

Nad mõlemad on surnud. Üks nendest — T. G. M. seletatud Thomas Garrigue Masaryk — lahkus meilt alles äsja, 14. sept. s. a., teise — dr. J. Luiga — surmast möödub varsti kümme aastat, kuna tema surmapäevaks oli 19. okt. 1927.

Eialgu näib olevat nii vähe ühist nende kahe mehe vahel, et küsid, miks kõnelda neist koos.

Üks oli elukutselt filosoof — õpetlane, keda tegelik elu ta kabinetist välja viis poliitilisele võitlusväljale, ning kes lõpuks tõusis tema enda mõttel ja hoolet loodud riigi etteotsa, kuni oma vabatahtliku loobumiseni.

Teine oli elukutselt arst, küll psühiaater, keda tegelik elu samuti tõmbas poliitikasse, kes aga mõ-

justas oma rahvast ja elu mitte tegeliku administraatorina, vaid filosoofina ja rahvaesinduse liikmena.

Mõlemad on esmajoones mõtteinimesed, kultuuriarengu tippudele jõudnud inimesed, kes näevad oma rahva igapäevast elu kaugemalt ideelisest kõrgusest, vast isegi *sub speciae aeternitatis*. Nende mõlema filosoofia on puhtrealistlik ning niipalju kui see puutub riigi ja rahva ellu — progressiivne, isegi radikaalne, seades keskkoha inimese isiku ja pidades ühiskonna korralduse ülesandeks võimaldada isiksuse vaba arenemist täiusele nii intellektuaalselt kui ka tundeliselt ja sotsiaalselt.

Vabadus, õiguse ja õigluse on kumagi elu- ja poliitilise arusaamise vankumatu põhimõte, mille teostamist siin maa peal nad peavad mitte ainult soovitavaks, vaid ka sedavõrd teostatavaks, et nende teenimise nad seavad oma praktilise poliitika põhijoonteks.

T. G. M. ja J. L. ligindab nende erilise erinev huvi välispoliitiliste ja inimsoo ajaloolise arengu probleemide vastu, nende mõtleavas ja otsivas vaimus leiavad vastukõla igasugused nähted inimeste elus, olgu see autoritaarsete riikide kokkuvarisemise paratamatus, väikerahvaste enesemääramise õiguse paratamatus või rahu primaat rahvusvahelistes suhetes.

Sealjuures mõlemad filosoofid ei ole ainult õhkajad idealistid, küll aga saavad selgelt aru, et ka vabadus ja demokraatia vajab kaitset, pealegi tõhusat ja energilist. Kuid siiski ei ole nad Caesarid, vaid pigem armastusega võitvad Kristused. Dr. Luiga lahkus meilt ajal, kus temal ei olnud vaja saada kurvaks vaatlejaks, kuidas üks rahvas teise järele kaotas demokraatliku valitsemise põhimõtted, mille asemele tulid üksikute isikute või liikumiste ainupüüded, kuigi ta ette nägi demokraatia laostumise võimalusi, seoses demokraatide eneste hooletuks muutumisega ja kallite aaretega pillavalt ümberkäimisega, mis ideede asemel võimule aitas vaid huvid.

Tema pettumused on seega vaid algelised, omaaegsete silmis tingitud vaid loomulikust skepsisest, tõeliselt aga sügava ja ajalookäiku teravalt kuulava mõttega prohvetlikud manitsused.

Masaryk, selle vastu, pidi oma silmadega nägema seda, kuidas tema loodud ja hellitatud demokraatlik rahvalitsemise kord jäi nagu ainsaks hõljuvaks saareks autoritaarseks muutunud Euroopa mandril.

Kuid ka sääarne üksijäämine ei kõigutanud teda, ning tänapäevani naudib Tšehhoslovakkia demokratism saare nime — vaatamata, et äsja kõneldi Berliinis kogu Euroopa fašistlikuks muutumisest.

Ma olen näinud masside meeleliigutuse stseene nii paljudes maades ja nii paljudel puhkedel — küll sangarite ehk päevakangelaste vastuvõtte, küll rahvaste leinapidusid. Veidi sain ma

pilku heita ka Masaryk'i rahva tundeavaldustesse tema surma puhul.

Suur Kesk-Tšehhoslovakkia linn. T. G. M. matmise eelõhtu. Vana katedraali platsile asetatud katafalk, mida ümbritseb sõjaväeline auvahtkond. Ees — Masaryk'i büst. Neljas nurgas põlevad kõrged leinatuled. Kogu päeva voolab sinna delegatsioon delegatsiooni järel, asetab pärja, lahkub, et anda aset uuele. Platsil püsib alati suur vaatlejate hulk.

Kui aga inimesed vabanesid omast tööst, siis algas tõeline inimeste vool kogu linnast ikka samale katedraalplatsile, et õhtul muutuda rahvamereks, kelle ainuke siht — avaldada austust oma President-Vabastajale, kes oma kõrgel kohal oli jäänud alati esmajoones tavaliseks inimeseks, oma rahva lihtsaks pojaks, kelle sügavamate kihtidest ta oli tõusnud esimesele kohale. Ja kõikidel inimestel on rinnas vaid leinalindid — looriga kaetud rahvuslipud.

Masaryk oli oma rahva vaimu parimaks tõlgitsejaks, selle juhiks ja saatuse sepaks.

Mitte sellepärast ei leina teda aga tõeliselt kogu maailm. Tema universaalne tähtsus seisab just tema täiuslikus elus, mis oli pühendatud ligimese teenimisele, vabadusele ja õiglusele, ning sellega koos taotles rahvaste vastastikust austamist ja rahulikku kooselu.

Samad olid ka J. Luiga püüded.

Ja sellepärast lubatagu mälestada koos neid kahte suurt filosoofi-inimest.

J. Luiga

Kodaniku väikesed päevamured

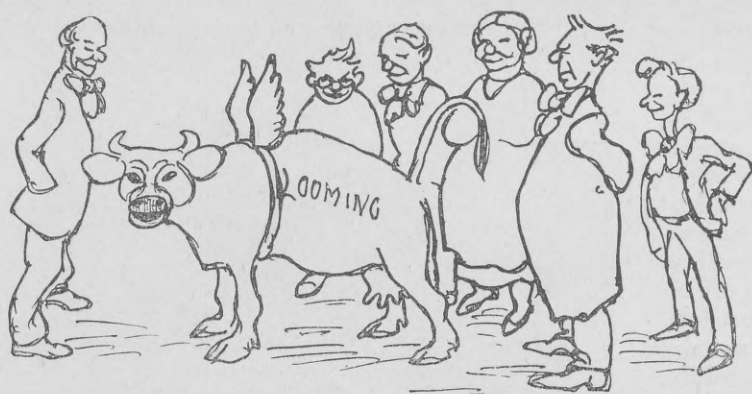
1.

Henrik Visnapuu, meie tuntud poeet, kes paar viimast aastat veetnud Toompeal kultuurnõunikuna ja nüüd saanud „Uus Eesti“ kirjanduse- ja kunstiosakonna toimetajaks, on hakanud tolles lehes vägevasti sõna võtma eesti kirjanduse ja kunsti kohta. Kõigepealt leiab ta, et eesti kirjanikkude vaim olevat lahjaks jäänud ja seda tulevat rikastada ja täiendada sel teel, et saata kirjanikud vähemalt viieks aastaks välismaile, kus need võiksid seda maailmaelu laiema tähele panna. Kodumaale tagasi tülles oskavat sääranee võõrsil elanud mees hoopis muhedamalt oma kodumaa elu näha ja sellest tõeliselt rahvuslikke teoseid kirjutada.

Küsimine, kas siis Visnapuu leiab, et meie oma õhkkond on nii hirmsasti kopitanud, et enam pole midagi hingata, vaid tuleb minna välismaale värskeemat õhku saama? Või kas Visnapuul on teadmata, et suur hulk meie kirjanikke, nende seas ka tema ise, on nii sageli välismaid külastanud, kuid paljude peale on välismaa õhk avaldanud just

vastupidist mõju. Võib-olla süüdistab Visnapuu nii mõndagi neist välismaal käinud kirjanikest ja kunstnikest liigeses internatsionalismis, leides nende teostes rahvusliku omapära puudumist. Mis peaksid need kirjanikud ja poeedid kirjutama veel siis, kui nad viis aastat vahetpidamata elaksid näiteks Pariisis või Moskvast? Või pole Visnapuu välismaade all mõelnud muid maid kui Itaaliat ja Saksamaad, kus mitterahvuslikke kirjanduse- ja kunstiteoseid avalikult ära põletatakse?

Julgeksime siiski meie kirjanikkudele ja kunstnikkudele soovitada, et enne, kui neid hakatakse rahva kulu ja kirjadega saatma Rooma või Berliini, võtaksid nad ette ja rändaksid läbi meie väikese kodumaa ja õpiksid tundma oma maad ja rahvast. Vahest kuuleksid ja näeksid nad seal mõndagi, mis teritaks nende vaimu ja peletaks nendest koppinud õhkkonna. Rahva elulised püüded, need peaksid vaimustama ka kirjanikku ja kunstnikku. Kõndigu meie kirjanikud ja kunstnikud korrakski kohvikutest välja ja jätku seal lapsik ja näotu „kontide“ klõbistamine, see

K. A. Hindrey karikatuur

„See pegasus on ikka liiga võõras; kui paneme lehmale tiivad külge, on palju kodusem kohe“.

mõjub eeskätt niisama tervendavalt kui vahest viis aastat välismaal viibimine. Too muidugi on ka kasulik ja kiiduväärt, kuid siiski mitte peaasi.

2.

Kõneldakse, et tuleval suvel tahetakse Saksa maalt saata Eestisse suvitama 15.000 sakslast, kusjuures olevat tingimuseks, et tulejad saaksid siin hästi odavasti süüa, juua ja elada. Mõned supellinnad olevatki juba hakanud sakslaste vastuvõtmiseks eeltöid tegema.

Kummaline lugu ja veel kummalisemad soovid: meie rahvas võtku vastu 15.000 sakslast ja söötku ja jootku neid nii odavasti kui võimalik. Pealegi ei maksvat sakslased rahaga, vaid kaupadega.

Tõesti, tõesti, oleme kuulnud ametlikke kinnitusi, et elame majandusliku tõusu tähe all ja jõukus kipub meil kasvama üle pea, miks siis mitte suvi otsa toita kümneid tuhandeid sakslasi poolmuidu, nii-öelda sõbramehe poolest!

Aga — kas mäletab veel keegi, kuidas enne maailmasõda, 1911.—1914. a. suveni kogu Baltimaal kubises saksa noortest, kes siin liikusid ringi süütute rändavate moosekantide maski all. Rändasid läbi kõik linnad ja väikesedki alevikud, käisid jala, mitte sõidukitel ja tutvunesid kõigi teede ja teekestega, nägid, missugune oli siin rannakaitse jne. Neid rändavaid moosekantide-salku juhtisid harilikult vanemad pikavurrulised mehed, kelles tõesti oli raske ära tunda saksa sõjaväe ohvitseri või kapraleid, ja Vene vastuluure oli küllalt saamatu ja nõrk, et neid spioonisalku paljastada. Kui puhkes maailmasõda, olid „rändavad saksa moosekandid“ siit juba paar kuud nagu tina tuhka kadunud. Baltimaade vallutamisel aga imesteldi kõikjal saksa sõjaväejuhtide ja ka alamväelaste imehead orientatsioonivõimet ja informatsiooni siin mail liikudes. Mõned neist ei salanudki, et nad maailmasõja eel siin rändavate moosekantidena ümber luusivad.

3.

Kodanikud, ega teie kõik vist ei tea, misugused uued ajakohased laulud on siginenud meie üliõpilasseltsidesse ja konventidesse. Lubage tutvustada: seltsides, kus on jäädud truuks demokraatia põhimõtetele, lauldavat viimasel ajal:

Litsu ennast ligi maad,
Katsu, kuidas läbi saad . . .

Konventides ehk korporatsioonides aga lauldavat selle vastu:

Raha paneb rattad käima,
Kas sa seda ei tea . . .

Ühes kõlavanimelises korpis olevat mainitud laul alatiseks laulmiseks ja sellega võetavat vastu nimekamaid vilistlasi, kui need konventi ilmuvad.

Kenad laulud, ainult sellest ei oska harilik kodanik aru saada, miks demokraadid korruga nii alandlikuks on saanud, et kipuvad vägisi endid vastu maad litsuma.

Kodanik.

R. Tiituse karikatuur

Koopaelanik: „Juba tapetakse naise ja lapsi — mõnedest pojapoegadest on mul pikapeale ikka asi saanud.“

Vili rändab »Riigi Viljasalve«

K. A. Hindrey

Entusiasm ja reaalsus

Lubatagu veidi poleemikat. Vähemalt vastuväiteid. Sissejuhatuseks aga, et igasugune idealism, mida toetab entusiasm, on rõõmustav ajastus ja rahva keskel, kus tema puudumist õigusega on ette heidetud. See on alati nooruse noot rahva hinges, olgu häälestatjaks ka inimesed, kes ealt ei kuulu noorukite sekka, vaid on ka raukadena ikka kõrgel hoidnud plagu, ükstakõik missuguse ideaali lippu.

Lugesin nimelt huviga eelmise „Tänapäeva“ esimest artiklit, mille pealkirjaks oli „Läänlus Eesti ühiskondliku mõtte liikumises“ ja mille autoriks on M. Päss. Lugesin huviga ja ikka kasvava võõrastusega. Sest kuigi see artikkel on oma elementides õige, siiski on ta ebaõige oma proportsioonides, neis mõõtudes, mis on antud üksiknähtustele.

M. Päss asetab meie ühiskondliku mõtte liikumise keerlema õieti kahe telje ümber: Noor-Eesti kirjandusliku ja Andres Dido poliitilise läänluse ümber. Ta ütleb nii selle läänluse kohta muu seas:

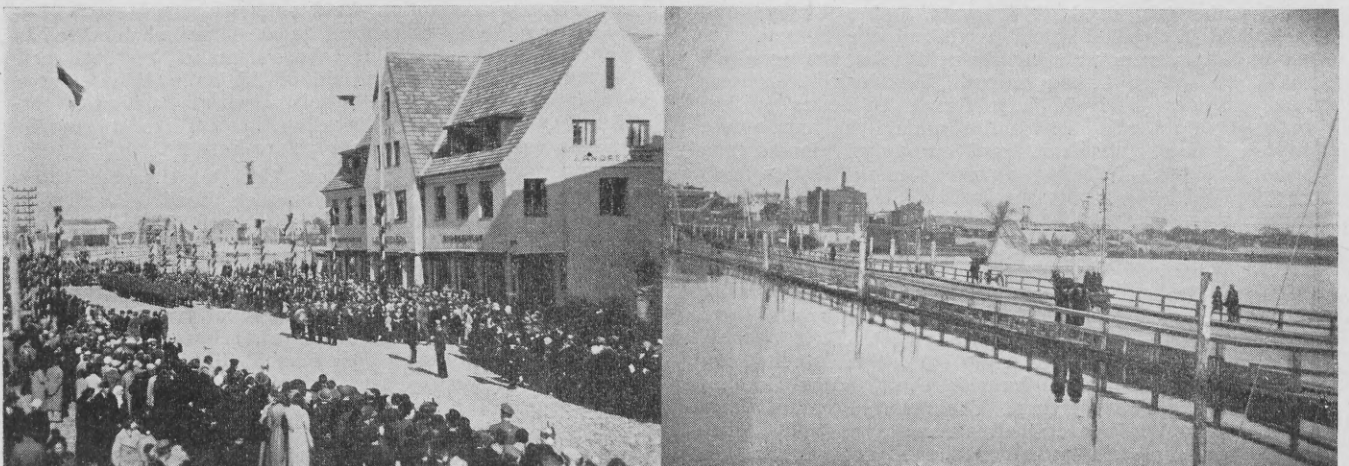
„Läänluse ajalooliseks ülesandeks oli — tasandada teed, anda ideaale ja kanda eesti ühiskondlikku mõtet üle rasketest ja hämaratest survaegadest kuni meie rahvusliku iseseisvuse ja omariikluseni... Alates „Noor-Eesti“ ja läänlusega võime kõnelda meie kriitilisest rahvuslusest. See oli teravnurgeline vastand meie vana-

halti umbes õhkkonnas kodukasvanud troonitruule, Zve-gintsevi, Korostovetsi või ka Stolõpini uksele kulutavale naiivsele rahvuslusele. See „naivne rahvuslus“ tungis sõjakalt kallale nooreestlusele, leides toetust meie nudipäistelt marksistidelt. Kuid see haaranguline avatuli kahelt äärmuslikult oli siiski liiga nõrk selleks, et hävitada läänluse edurivi ja tema esimesi pioneere, opositsioon vene trooni vastu näitas üha tõusvat tendentsi ega olnud ka kerged päevad vana-balti mõtteviisil ning Läänemere rannavetes roostetanud sakslusel. Sest siis, kui kirjutati — anno 1917, tõstis Gustav Suits esimesena Eesti Töövabariigi plagu ja nõudis kategooriliselt Eestimaa täielikku lahkulöömist Venemaast.“

Lugeja, kes tuleb alles koolipingilt või muidu ei ole olnud kursis meie ajaloo sündmustega, saab siit umbes niisuguse mulje, et nooreestlaste — muide väga tugev — osatähtsus on olnud kardinaalse kaaluga, et rünnak nooreestlaste vastu on seisnud lakkamata marutule andmises ja et Gustav Suits nagu mõni prantsuse revolutsiooni sangarist juht viis meie rahvahulga barrikaadidele. Nii et ei jää muud üle kui püstita monument lehviva lipuga, nagu neid on Pariisis nii mõnigi.

On ju küllaltki romantiline mõelda, et poeet, laulik, nagu nii mõnegi teise rahva juures, on virgutanud masse, paisates tuld ja lõõska hulkadesse, viljastades veel gene-

Kindral Laidoneri saabumine Pärnu rahvuspäevale. Kadumisele määratud Pärnu naahsild

Riigihoidja K. Päts asub küllasõidule Soome presidendile (30. aug. s. a.)

ratsioone oma hinge leegiga ja nõnda edasi. Kuid ma usun, et Gustav Suits ise protesteeriks, kui ta viitsiks. Protesteeriks, sest mõõdud on antud vales perspektiivis ja vales kaalus. Nad on õieti poeetilised mõõdud, siis muidugi *bona fide* tundeavaldustena paisatud paberile, realiteedile aga kontrollitavad.

„Noor-Eestis“ nr. 1 „püstitas Gustav Suits oma kuulsusrikkad deviisid: „Enam euroopalist kultuuri!“ ja: „Olgem eestlased, aga saagem ka eurooplasteks!“ tsiteerib M. Päss. Edasi tsiteerib ta G. Suitsult: „Kirjandus ja kunst on ühtlasi väsimata jõud, mis selle kallal töötab, et seltskondlike ja rahvuslike eelarvamiste müürisid maha kiskuda, vabadust ja valgust (G. Suitsu sõrendus „Noor-Eesti“ I) inimeste südamesse paista lasta.“

Taevake jah, need 1905. aasta ümber kirjutatud sententsid ja deviisid võisid ju võõrad olla mõnele noorukile, aga vanem põlv tundis neid juba kas vene või saksa kirjanduse kaudu ammu. Vabaduse ideaal elas õieti paljudes juhtivais ja juhitavais inimestes ja äratada ei olnud siin õieti mitte midagi ka euroopluse suhtes, sest oli juba kaunikesti eurooplasi olemas ilma „Noor-Eestita“. Näiteks vahest Juhan Luiga või Peeter Põld — aga mis ma loetlen! Nad olid eurooplasteks saanud ilma Noor-Eestita ja Gustav Suitsuta.

Mis eriti puutub vabadust, siis teadsime ajalugu ka natuke, vanemat ja noorem. Olime ikkagi kuulnud Wilhelm Tellist, Madalmaade võitlusest Alba vastu, ungarlaste mässust, poolakate mässust, Garibaldist, lord Byroni surmast Kreeka vabaduse pärast. Meie silmade all toimus buuride alistumine ja vaevalt leidub meil kedagi, kes ei oleks olnud buuride poolt. Olime kirjanduses ning ajaloos jälginud Ühendriikide võitlust Inglismaa vastu. Nõnda et meil oli materjali õieti küllaldaselt vabaduse ja vabadusvõitluste mõistmiseks ja

kaasatundmiseks. Iirlaste home rule oli aastakümneid päevaküsimuseks ja lõunaslaavlastel olid pidanud vabadusvõitlusi türklaste vastu. Ei olnud sugugi kogemata, et meil nii palju on tõlgitud K. E. Sööt'i ja teiste poolt Petõfit, seda ungarlaste vabaduslaulikut, ja seda ammu enne nooreestlasi.

Aga oletamegi, et nooreestlased olid esimesed, kes tõstsid plagu — kus oli see meedium, kelle kaudu läksid ideed rahva sekka? Noorsugu, kel oli kirjanduslike huvisid, on raske protsentuaalselt kindlaks teha. See luges küll Charles Baudelaire'i, Jean-Arthur Rimbaud'i, Albert Samain'i, Sully Prudhomme'i, Emile Verhaeren'i ja Paul Verlaine'i, nagu väidab M. Päss. Aga minu arust on see noorsugu lugenud vaid neid näiteid, mis leidsid „Noor-Eesti“ albumis tõlgetena ja teataval viisil programmina, kuid rohkem küll vaevalt. Euroopa noorsooks ei saanud ta seepärast veel mitte. Ja selle ohvitserkonna ja meeskonna keskel, kes tegi meie vabadussõda, ei ole ma leidnud kirjanduslike huvidega rahvast ja vaevalt, et neist keegi oli lugenud „Noor-Eestit“. Välja arvatud Oldekop, kes oli aga eurooplane ammu varem ja sõltumata „Noor-Eestist“.

Kuid ajavahemikul aastast 1905 kuni aastani 1917, kus Gustav Suits „tõstis esimesena Eesti Töövabariigi plagu ja nõudis kategooriliselt Eestimaa täielikku lahku löömist Venemaast“, pidi ometi läbi lõõnud olema propageeritud „läänlus“, pidi valmis olema pind, et plagu tõstmine oleks olnud see elementaarne jõud, mis viis vabadussõjani. Oli ju 12 aastat olnud valmimiseks. Ja kas siis tõepoolest Baudelaire ja Verhaeren ja Verlaine olid endid nii sisse söönud meil, liiatigi kus neil ja nende luuletustel polnud mingit ühist meie vabariigi loomisega?

Ei, meie kirjandus oli palju vanem, see nimelt, kust meie olime saanud oma vabadusaated. Ei olnud meie

riigimehed ja rindemehed, ei olnud Pitka ega Kuperjanov, ei Konstantin Päts ega Teemant, ei Tõnisson ega Vilms mitte võrsunud Suitsu kategoorilisest nõudmisest, ei olnud Konstantin Konik ega Juhan Kukk — kas pean veel rohkem loendama — oma aated ammutanud mitte „Noor-Eesti“ albumist, vaid nende vabadusiha oli pärit palju kaugematest aegadest.

Ning üldse, kas kuuldi ülepea Suitsu hüüdu, mille ta vist kunagi on tõstnud Stokholmis? Kui ta kõlas, siis kostis ta liiga nõrgalt, meil oli liiga palju kuulda muud, kui et see hüüd oleks kostnud meieni. Alles väga hilja tagantjärele saime teada, et Gustav Suits on nõudnud. Ja niisama väga hilja saime tagantjärele ka kuulda, et Konstantin Päts oli lipnikuna Pihkvas kõnelnud kellegagi Eestimaa iseseisvusest. Meie saime kuulda tagantjärele nii mõndagi selles naeruväärses võidujooksus, mida ette võtsid ajalehtede kirjasaatjad, et kelle mees on esimesena mõtelnud iseseisvuse mõtte. Ning ma ise olin vist 12 aastat vana, kui arutasime kaasõpilastega Baltimaade iseseisvusest. Kuid ma loodan, et ei leidu ometi ühtegi hinge, kes omistaks sellele unistusele mingit poliitilist või praktilist tähendust.

Kuid ma ei kahetse, et ma Suitsu hüüdu ei kuulnud. Oli niikuinii raske tõmmata kodumaale oma elavat jõudu sõjameeste näol, aga palju raskem oli neid mehi varustada. Ei olnud Venemaa juhid ka mitte poisikesed, kes ei aimanud, mis selle taga võib olla. Kas on üldse mõnda nii naiivset poliitikameest, kes ei teaks, mida tähendab autonoomia? Kas ei aimata, et selle sõna taga seisab iseseisvuse tahe? Ja Vene duumas oli ometi meie saadikuid, kes olid autonoomistide klubi liikmed. Avalik hüüd iseseisvuse järele meie poolt aastal 1917 oleks tähendanud polkude asutamise keeldu, vähemalt äärmist raskendamist. Ja sellepärast oligi hea, et Gustav Suitsu hüüdu ei kuulnud, või kui kuuldi, siis ignoreeriti. Ning esimesel sõjaväelaste (mitteametlikul) kongressil Rakveres, kui seda üldse nii nimetataksegi, teadis küll iga mees, et läheme vastu suurtele aegadele, aga igal mehel oli ka nõnda palju poliitilist takti ja tarkust, et mitte kusagil ei langenud sõna: iseseisvus. Ja ma mäletan üht koosolekut kohvik „Lindas“, kus seltskondlikud organisatsioonid kaalusid meie lähemat tulevikku ja kus ka ei langenud sõna: iseseisvus, kui aga juhataja Tõnisson küsis: „Kas siis nõutakse ka oma raha ja oma sõjaväge,“ siis vastati jaatavalt. Aga iseseisvuse sõna ei tarvitatud, sest sel oli võimumeeste kõrvus, olgu nad nüüd Gutškovid või Leninid, ikkagi halb kõla. Kui aga aeg oli küps, siis üteldi see sõna välja, seesama sõna, mis oli olnud üle 30, võibolla üle 50 aasta eest juba poisikeste hinges idanemas.

Nojah, Andres Dido oli selle välja ütelnud juba läinud sajandi 80-dail aastail. Tema süüdistusmaterjali seas leiti esmakordselt sõnastatud „Eesti riik“ ja „Eesti Vabariik“, nagu M. Päss tsiteerib ka ühte tema salmikut:

„Sest priius läigib meie eel ja Eesti Vabariigi peal.“

See salm sündis läinud sajandi 80-ndate aastate ümber. Kuid Andres Dido on umbkaudu 25 aasta jooksul reaalpoliitiliseks läinud, sest tema Pariisis a. 1906 väljaantud „Õiguses“ nõuab ta M. Pässit tsitaadi järgi: „Meie eesmärk poliitilistes nõudmistes: tsarismuse võimu murdmine; kõikide ühesuguse õiguse peale põhjendatud poliitiliste vabaduste kättesaamine (üldine valimise õigus, sõna, trüki, südametunnistuse ja koosoleku vabadus, isiku puutumatus jne.); täielik iseseisev omavalitsus igale rahvale, kõikide keskvalitsuse ametnikkude ja käsutajate kaotamine iga võõra rahva juures kuberneri kuni urjädnikuni.“ M. Päss lisandab sellele omalt poolt: „See viimane nõue, mis püstitatud Andres Dido poolt, on lähedane rahva suveräänsuse ja iseseisvuse mõttele.“

Muidugi, vägagi lähedane. Aga ta ei erine mitte milleski autonoomistide-föderalistide nõuetest. Ja õieti, kogu

Venemaa kajas ju aastal 1905 vastu kõigist neist teistest nõuetest ja palju hoogsamalt, nõnda et Andres Dido hääli vaid üsna tasa kaasa helises.

Sellepärast ju tundubki kogu amfaas võõrastavana, et üldine taust on jäetud hoopis kõrvale. On vägagi subjektiivne, kui M. Päss lausub: „Läänluse kultuuritelg rajati Eestist Gustav Suitsu ja teiste nooreestlaste poolt — Läänne ning Läänest Andres Dido ja teiste Pariisi eeltormajate poolt — Eestisse.“

Orgaaniliselt niisuguste hinnangute juurde kuulub ka lause: „Andres Dido oli raudne iseloom.“ Seda ta oli vaevalt.

Ma tundsin Andres Didot. Ja mul on põhjust kõnelda temast suure lugupidamisega. Võtsin osa ka tema matustest ja mõtlesin meie saadiku K. R. Pusta soojade järelehuusõnade juures, kui palju teeneid meil õieti jääb hindamata. Sest saadik oli juba varemgi selles kõnelnud, et kuidagiviisi ei saadud Didole seda tunnustust vabadusriisti näol, mida ta temale nõutas ja mida andmast keeldus vabadusriisti instituudi militaariline juhtkond, kel pole tsiviilteenete suhtes hindamisvõimet ega -tahet. Neid tsiviilteeneid aga oli Didol suurel määral, eriti meie iseseisvuse *de facto* ja *de jure* tunnustamise nõutamisel, kui Dido rahulik sulg Pariisi lehtedes suutis palju kaasa aidata.

Seejuures ei olnud aga vaja raudset iseloomu, nagu seda temale omistab M. Päss. Dido oli pigemini pehme iseloom, kuigi seejuures võib ju kinni pidada oma veendumustest ja tõekspidamistest. Ka oli ta, nagu see on sageli omane poliitilistele emigrantidele, väga ettevaatlik, mis mõistetav on, sest Vene-Prantsuse sõprus tõi seal „vaba Prantsusmaa vabas õhkkonnas“, nagu sõnastab M. Päss, ikkagi kaasa tagakiusamisi. Muidu oli ta aga tüüpiline pariislik „vanahärra Montmartre'ist“, kes tegi torukübaras ja väga viisakalt oma tagasihoidlikke viisi alla linna.

M. KIVIMÄE

LEID

Pea jooksin kui okastraati,
õnn helbena lendas peost,
poeks nagu Diogenes vaati,
kus rahu saaks mürgiseost.

Ent hämar sammalduv teegi
tõi siia, kus lilla nõmm;
sügislehtpuud kui kõrged leegid,
istmeks meelitav kaselõmm.

Ees kanarbik, pohli kui puru,
ju ligineb metsloom ja lind,
ning solvunud südamekurust
mul pudeneb torkaja pind.

Mets leegib ja putuk mu õlal
kui lohutav lihane vend:
näen, käed mul kui uued mõlad,
ja kutsub ees avar veepind.

Põhja-Balti Arstideseltsi liikmed 30. sept. 1912. a. Tallinna raekojas teaduslikul koosolekul.

Istuvad vasakult paremale: Ed. Soonets, K. Saral, Fr. Akel, H. Koppel, H. Rosenthal, M. Treumann, A. Lossmann, O. Pallop, J. Loorberg. Seisavad: K. Schlossmann, A. Lüüs, J. Luiga, J. Rabisson, A. Kurrikoff, S. Talvik, K. Sibul, A. Olt, K. Konik, T. Soosaar, K. Lüüs, H. Silbermann, H. Leesment, A. Kotkas, J. Wöhrmann

A. Lüüs

Eesti organiseeritud arstkond

Põhja-Balti Arstideseltsi avakoosolek peeti 22. sept. 1912. a. (v. k. j.) Tallinna raekojas. Koos oli 30 arsti ja loomaarsti, sest oli ju see esimene eesti arstideselts ühine arstele ja loomaarstele. Dr. K. Konik avas koosoleku lühikese kõnega, kus ta muu seas seltsi saamise kohta seletas järgmist: „Juba kuue aasta eest, kui „Vanemuise“ ehitust lõpetati, hakkas dr. Koppel seda mõtet õhutama, et meil tingimata tarvilik on arstide seltsi asutada. Et lubasaamisel raskusi oodata oli ja „Vanemuise“ seltsil õige laialdane põhikiri on, siis mõeldi seda seltsi esialgselt „Vanemuise“ osakonnana avada. Koppel astus seltsi asutamise küsimuses Hellatiga kirjavahetusesse ja mõte leidis viimase poolt elavat toetust. Et aga sel ajal palju eesti arstisid ka Tallinnasse asunud ja juurdetuli ajate arv alatasa kasvamas oli, siis pani Hellat ette asutatava seltsi keskkoht Tallinnasse üle viia. Selle ettepanekuga ühinesid kõik ja otsustati seltsi iseseisva asutuse näol ellu kutsuda.

Hellat töötas esimese põhikirja välja ja see saadeti kinnitusele nime all: „Arstideselts dr. Kreuzwaldi mälestuseks“. Kahjuks ei leidnud esimene põhikiri mitte kinnitust, peaaegjalikult, nagu teatati, seltsi nime pärast. Ka teise põhikirja käsi „Eestimaa arstide ja loomaarstide seltsi“ nime all ei käinud mitte paremini. Niisamuti oli lugu kolmanda, osalt täiendatud põhi-

kirjaga nime all „Põhja-Balti Arstideselts“. Seekord lisati juurde, et kinnitamata jätmise ainult vormivigade poolt sündinud. Alles neljandalt reisilt tuli põhikiri kinnitatult tagasi. Nii siis on meil see visalt sündinud laps käes.“

Koosoleku juhatajaks valiti H. Koppel, kirjatoimetajaks A. Lüüs. Juhataja kohale asudes ütles Koppel: „Sel tähtsal silmapilgul ei tohi meie unustada meest, kes selle aasta algul meie hulgast lahkus, meest, kes meile hiilgavaks eeskujuks on olnud. Visalt ja püsivalt tungis ta edasi. Ta oli töömees, kellel kindlad sihid silmade ees seisis. Ta oli ka üks meie seltsi mõtte algatajatest. Meie leiname siin Peeter Hellatit! Mälestame teda püstitõusmisega (tõustakse püsti).“

Esimese koosoleku päevakorras olid seltsi tööle rakendamise küsimused, nagu mitmesugused valimised, seltsi ajakirja „Tervise“ väljaandmise küsimus jne.

Eestseisus koostati järgmiselt: H. Koppel, esimees, Fr. Akel, abiesimees, A. Lüüs, I kirjatoimetaja, K. Saral, II kirjatoimetaja, K. Konik, laekur ja A. Lossmann, raamatukoguhoidja.

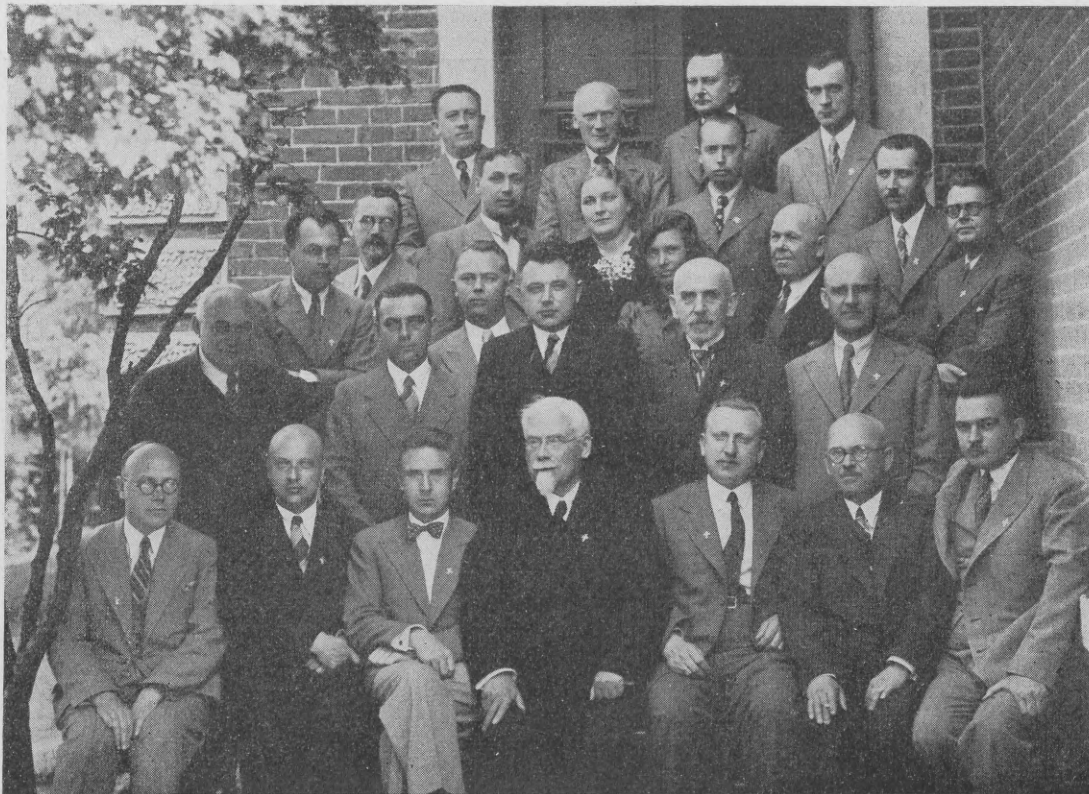
Need eestseisuse liikmed püsisid kuni 7. juulini 1918. a. oma kohtadel peale A. Lossmanni, kelle asemele valiti 1914. a. Sibul ja Sibula asemele 1916. a. J. Rabisson.

Järgmine päev, pühapäev, oli pühendatud teadusli-

**E. Arstideselt-
side Liidu pea-
koosolek Tartus
23. mail 1937. a.**

Istuvad vasakult
paremale :

S. Lind,
H. Normann,
E. Weinberg,
A. Lüüs,
K. Kook,
W. Juss,
G. Rooks

kule tööle. Siin kõnelesid: H. Koppel Dr. med. P. Hellati eluloost ja puuduliku kuulmise mõjust laste vaimlise edenemise peale; J. Luiga: Vaimuhaiguste seisukord Prangli saarel; K. Lüüs: Salvarsaniga ravitsemine ja A. Lüüs: Rinnalaste surevus Tallinnas viimase 10. a. jooksul.

Selts töötas 1913. ja 1914. a. päris agaralt. Siis hakkas Maailmasõja mõju end tunda andma. Paljud liikmed viibisid sõjaväljal, teised olid mitmesuguste töödega nii koormatud, et raske oli asju ajada ja koosolekuid kokku saada.

Selts andis välja rahvalikku tervishoiu kuukirja „Tervis“, mis 1913., 1914. ja 1915. a. korralikult iga kuu ilmus. 1916. a. ilmus temast ainult kolm (1—3) numbrit. Sõjaaja tõttu oli ka siin suuri, ületamatuid raskusi. Tookord küsisime eneselt: kas jääb siis „Tervis“ nüüd igaveseks hingama?! Selle peale vastasime kindlasti: ei. Kolmas ülestõusmine peab temale ka jäädav ülestõusmine olema.

Põhja-Balti Arstideseltsi raamatukogu aluseks said dr. med. Peeter Hellati* arstiteaduslikud raamatud. Teatavasti lagunes Hellati raamatukogu peale ta surma mitmesse ossa. Üldise sisuga raamatud päris Eesti arstide ja kunstnikkude kodu, mis Hellati talusse pidi asutama. Kurgu-, nina- ja kõrvahaiguste raamatud oli kadunu Peterburi sellekohasele arstideseltsile kinkinud, kelle asutaja ja esimees ta omal ajal oli.

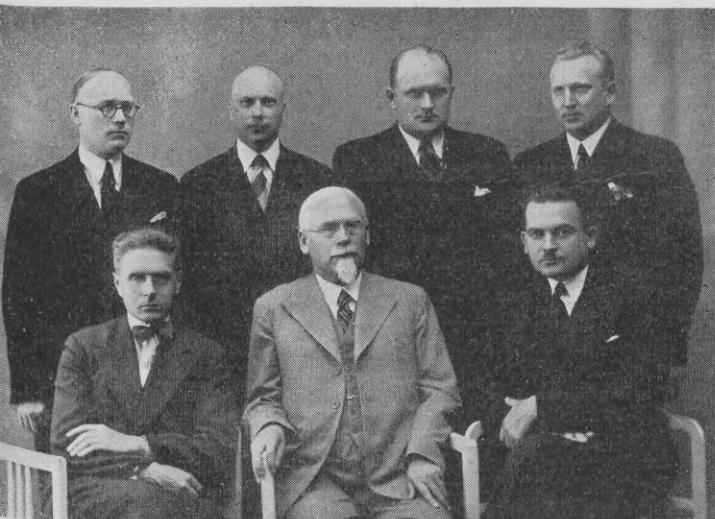
Osa Hellati arstiteaduslikest raamatuid päris ta vennatütar, prl. stud. med. Hellat.

Põhja-Balti Arstideselts päris 315 numbrit 1048 eksemplaris. Nendest võib ainult 188 raamatuks lugeda, kuna 127 kuulub brošüüride hulka. Oma testamendi järgi oli Hellat ka oma arstiriistad pärandanud Põhja-Balti Arstideseltsile. Need otsustati ära müüa ja raha kasutada tema soovide ja mõtete kohaselt. Asja korraldamine jäeti dr. A. Lossmanni hoolde Peterburis.

Kohe peale saksa okupatsiooniväe Tallinna tulekut keelati kõik koosolekud ja nõuti seltsi põhikirjad kahes eksemplaris linna komendantuuri. Algul nõuti põhikirju saksa keeles, kuid varsti hakati neid ka eesti keeles vastu võtma.

Mõne aja järele läksid seltsi asjad üle linnavalitsuse kätte, kes siis uuesti nõudis kõigi põhikirjade, kõigi eestseisuse- ja seltsiliikmete nimestikkude, liikmete elukutse ja aadresside sisseandmist. Seda kõike ainult saksa keeles, mille juures põhikirja saksakeelne ümberpanek pidi olema kinnitatud notari poolt.

Isegi eestseisuse koosolekuid ei tohtinud pidada ilma loata. Põhja-Balti Arstideselts pidas oma aastakoosoleku

Eesti Arstideseltside Liidu eestseisus 1937. a.

Istuvad vasakult paremale : E. Weinberg, A. Lüüs, G. Rooks ;
seisavad : S Lind, H. Normann, V. Hiie, K. Kook

* A. Lüüs, Tervis 1913, lk. 157.

Rahvavool viimasele Tartu näitusele

7. juulil 1918. a. kell 12 päeval Eesti arstide erakliiniku ruumides Tallinnas Vana turu kaelas nr. 3.

Sel koosolekul astus A. Lütis tagasi eestseisuseliikme kohalt. Ka F. Akel teatas, et ta tagasi astub. Eestseisus jäigi seekord valimata.

Kui Põhja-Balti Arstideseltsi tegevuse peale 1912—1918 pilku heita, siis ei ole ta mitte suur ega tagajärjerikas. Selleks oli aeg lühike ja liiga tõsine. Ainult 1½ aastat sai ta korralikult töötada. Selle aja jooksul on siiski peetud 8 teaduslikku koosolekut ligi 20 kõnega, mis tunnistust annab heast algusest ja suurest huvist.

„Tervis“ pandi uuesti käima ja anti korralikult välja kolme aasta jooksul. Siis tulid takistused „Tervisele“ ja üldisele elule. Seltsi liikmete arv kasvas alatasa. Oma tööd algas selts 44 liikmega. 1. jaanuaril 1915 oli neid 67, nendest 20 sõjaväljal. Üldse on seltsi algusest kuni 7. juulini 1918 vastu võetud 106 liiget, neist on nüüd 28 juba surnud.

Algas Maailmasõda, mis vana Euroopa purustas ja uuele maad valmistas. Ka meie Põhja-Balti on endises mõistes surnud, nagu ka Vana-Eesti, ennesõjaaegne ja ennerevolutsiooniaegne Eesti.

Põhja-Balti Arstideseltsi asemele tõusid eesti arstideseltsid, üks Tallinna, teine Tartu. Nende ümber koonduisid vähemad seltsid Pärnus, Viljandis, Narvas, Rakveres jne. Juba 1920. a. liitusid tookord olemasolevad seltsid Eesti Arstideseltside Liiduks. Valiti ajutine juhatus, mille esimeheks sai dr. Alfred Möttus. Oma esimese peakoosoleku pidas Liit Tallinnas 28. mail 1921. a. Sel korral oli Liidus 4 arstideseltsi. Praegu, 1937. a. on neid Liidus 12 ja nimelt Tallinna Eesti Arstideselts, Tartu

Eesti Arstideselts, Rakvere, Narva, Läänemaa, Viljandi, Võru, Järvamaa, Pärnu, Valga, Kuressaare ja Jaoskonna-arstide selts.

Liidu esimeesteks olid: A. Möttus, J. Luiga, M. Püü-mets, A. Lübek ja V. Vadi.

Möödunud aastal töötati Liidu põhikiri ümber ja ta asukohaks määrati Tartu. 7. veebr. 1937. a. toimus Tartus erakorraline Liidu peakoosolek, kus valiti uus juhatus, koosseisus: A. Lütis, esimees, G. Rooks, abiesimees, E. Veinberg, kirjatöömaja, K. Kook, laekur, H. Normann, väliskorrespondent, S. Lind, abikirjatöömaja ja V. Hiie, abilaekur.

Eesti Arstideseltside Liit omab oma teadusliku kuu-kirja „Eesti Arst“, mis nüüd juba 16. aastast ilmub prof. A. Valdes'e ja eradotsent H. Normanni vilunud ja asjatundlikul toimetusel.

Liit korraldab iga aasta ise linnas eesti arstidepäevi kohalikkude arstideseltside tegelikul juhtimisel. Tänavu toimus 15. arstidepäev Viljandis.

Liidu omanduseks on Eesti Tervishoiu Muuseum. Muuseumil on suured teened tervishoiteadmiste levitamisel Eestis, samuti ka tervishoiu-kirjanduse väljaand-misel. Tervishoiu Muuseumi loojaks ja juhatajaks on ta algusest peale dr. V. Sumberg, kes kogu oma tööjõu selleks on rakendanud. 10. okt. 1937. a. pühitseb Eesti Arstideseltside Liit ühes kõigi liidus olevate arstideseltsidega oma 25. a. mälestuspäeva. Mälestamine sünnib sellekohase aktusega Tartu ülikooli aulas. Selleks ajaks antakse välja ka „Eesti Arsti“ pidunumber mitmesuguste artiklite ja piltidega.

Vabadus

Ma polnud veel jõudnud selgusele, millega viita eelseisvat paaritunnilist raudteereisi. Kohvrise sai pistetud küll üks ajalehekioskist huupi võetud põnevusjutt. Kas lugeda seda? Kaasreisijaid vagunis polnud palju, sedapuhku nende seas polnud ka ühtegi, keda vaadelda oleks amüseerinud. Juttu ajada võõras-tega ma ei taha, kui algatatakse — kannatan ainult ära ega saa just jämedaks, ise hoidun aga kõrvale.

Paarinädalasest vabadusest lahutas mind siis veel ainult see paaritunnine sõit, mis pidi algama paari minuti pärast. Paar nädalat päris eemal olla linnast ja tema sekeldustest, selle eelmõnu juba tegi meele heaks. Ainult füüsiliselt ma ei tundnud ennast sel hetkel hästi: ilm oli kuum, higistasin, särgikrae pigistas ja kleepus ümber kaela.

Ajaviiteks mõtted sattusid otsima mitmesuguseid vabaduse sümboleid. Päris selge, see oli vabadus: veeta päev läbi kraeta kaelas, lahtise rinnaga. Kas see ikka oli nii? Tõsi küll, läinud sajandi lõpu, ka käesoleva sajandi alguse ja maailmasõjaeelsete päevade kaheksasentimeetrised kraed kaheksakordsest targeldatud linasest, kas need just kaheksateistkümnenda aasta revolutsioonide tuultes ei asendunud pehmete, lohakate ja värvilistega? Niipidi see oleks olnudki sümbolne: kraetus, pehmekraesus, vabadus. Aga marssivaid autoritaarseid kordi oma õlul hoidev, või vähemalt neile kordadele hümne laulev noorus, kas see ei kandnud pehmeid särke, olgu pruune, musti, siniseid või halle? Aga kuidas oli lugu inglasega Hoffmanni muinasjutust, kes dresseeris oma inimahvist kasvandikku krae ja kaelasideme lõdvema või kõvema kinnitõmbamisega?

Mõttekatked hakkasid vajuma laiali. Väljas hüüti „ärasõit“. Parajasti viimasel hetkel tuli vagunisse veel üks reisija, tuli kupeesse, kus istusin mina, oli kohe mu juures, käsi pihus ja tere suus. Tõepoolest, mees osutus mu tuttavaks, kuigi olin unustanud ta nime ja teadsin temast ainult niipalju, et ta pidas advokaadiametit.

Ja see mees ei lasknud mul unistada ega jälgida endisi mõtteid. Kohe hakkas ta jutustama oma kutsetööst, küsimata, kas ma selle vastu huvi tunnen. Hoidusin passiivsena, et mitte teist veel suuremasse hoogu juhtida. Aga seda mu passiivsust ta kasutas ainult selleks, et mitmesuguseid episoode esitada pikkade sidumata lugudena. Rea lookesi, mida võis võtta omamoodi eelroogadena, ära jutustanud ja parajasti ühega lõpetanud, ta küsis järsku:

„Teie olete kirjanik?“

„Nii umbes,“ vastasin õlgu kehitades ja ootama jäädes.

„Siis ma jutustan teile ühe õpetliku loo, mille võite kord paberile panna. Ma teeksin seda ise, aga mul ei ole ju aega. Kuid kuulake.

Teie teate muidugi, mis on üks kinnistusjaoskond? Noh, see on asutis, ringkonnakohtuga ühenduses, kus peetakse raamatuid kinnisvarade omanikkude kohta, see on see, mida vene ajal ja vabariigi algpäevil nimetati krepostiks. Vaadake, niisuguses krepostis või kinnistusjaoskonnas oli mees, kellest ma räägin. Ta oli seal teeninud väga kaua aega, juba vene ajast saadik. Rahvuselt ta oli sakslane, mis ta nimi oli, ma ei mäleta, võib-olla Schmidt või Schulze või midagi muud selletaolist. Aga see ei ole ju tähtis. Tähtis on see, et mees oli haruldane pedant ja omapärak. Minul on ameti poolest kinnistusjaoskonda tihti asja ja ma võisin toda meest sageli tähele panna. Tõepoolest ta oli üks originaalne kuju, ma ütlen. Ta istus oma puldi juures väarikana, ei vaadanud paremale ega vasemale, ei naeratanud kunagi, aina tegi tööd. Seda tegi ta kõigutamatu rahuga aeglaselt, aga vahetpidamata. Nali oli vaadata, kuidas ta sulge tindipotti kastis. Esmalt ta keeras pea veidi viltu ja piilus altkulmu. Siis võttis sulepea kahe sõrmega õige kaugelt kinni nagu viskoda ja hakkas teda ettevaatlikult nagu hiilides tindipotile lähendama. Ja siis ta torkas sule välkkiirelt tindipotti, nagu oleks tahtnud mõnda elusolendit sulega läbi torgata. Ja viimaks ta tõstis sule uuesti aegamööda ja rahuliku väarikusega poolelijäänud reale.

Sellesama Schulze või Schmidtiga otseste ülesannete hulka kuulus väljavõtete valmistamine kin-

O. Luts vaatleb oma aia esimest õuna

Peresaare uudisasunik oma elamu ees

nistusraamatuist. Samuti raamatute näitamine neile, kes tahtsid sissekandeid ainult koha peal näha. Korra nägin selle juures niisugust asja.

Tuleb mingi aguli majaperemees või vürts-poodnik uksest sisse, satub kohe õige ametniku, tähendab selle Schmidt juurde, avaldab temale oma soovi, ostab oma viiekümnese tempelmargi ja saab kätte paksu raamatu, mille Schmidt lööb lahti asjasse puutuval leheküljel ja asetab kliendi ette letile, mis poolitab ruumi ametnikkudele ja publikule määratud osaks. Schmidt ise läheb tagasi oma puldi juurde, võtab sule ja näib töötavat. Aga vahetpidamata ma näen teda kõõritavat kliendi poole, et mitte lasta silmist raamatut. Ja siis — klient, nähtavasti harjumusest, mille ta on omandanud vürtsipoe arvekaustade sirvimisel, siis klient tõstab näpu huultele, teeb selle märjaks ja asutub pöörama lehekülge... Teie oleksite pidanud nägema, mis sündis: välkkiirelt on Schmidt oma järilt maas, ainsa hüppega on ta leti juures ja enne veel, kui klient sündivat taipab, on raamat, avatud nagu see on, Schmidt kätte vahel ja surutud vastu rindu. Mees on kohevil nagu kana oma poegi kaitstes.

„Inimene, mis teie tahtsite teha!“ hüüatab ta siis peagu meeheitlikult. „Mis teie ometi tahtsite teha! Kas teie natuke ka järele mõtlesite, mis te praegu tahtsite teha?!“ Ta koputab sõrmega enesele otsaette. Ta suleb ettevaatlikult raamatu, tõstab selle kõrgele üles, peagu et annaks suud

nagu mõnele pühale aardele, ja siis ütleb, etteheitvalt, noomivalt, häbistavalt, aga ka juba andeksandmise noodiga hääles, teades, et räägib inimesega, kes kurja, mida praegu tahtis teha, pidi tegema rumalusest ja mõtlematult:

„Kas teate, armas inimene, et see raamat on vana peagu kakssada aastat. Kakssada aastat! Ta on vanem kui meie teiega mõlemad kokku! Ta peab saama veel kaks korda nii vanaks, kui ta praegu on. Ja teie? ... Teie sülitate tema peale. Ai, ai, ai!“ Schmidt vangutab pead. Klient on päris kokkunud. Teised ametnikud, eriti mõned noored vastutustundetud preilid on väga lõbustatud ja neil on vaeva naeru kinni pidada.

„Hea küll,“ jätkab Schmidt. „Vaadake siis pealegi edasi, aga... pidage meeles, mis asi see on, mida te vaatate... et sellega on vaja aupaklikumalt ümber käia, mitte tema peale sülitada.“

Sel ajal Schmidt oli jõudnud juba pensioniõiguselise vanuseni ja pensioni välja teeninud. Tal olid juba mõnedki aastad üle kuuekümne seljataga. Tema pensionileminekuga oli aga ka oma nõks. Küsis mõni kaasteenija:

„Noh, kolleeg Schmidt, millal me siis pensionile läheme kah?“

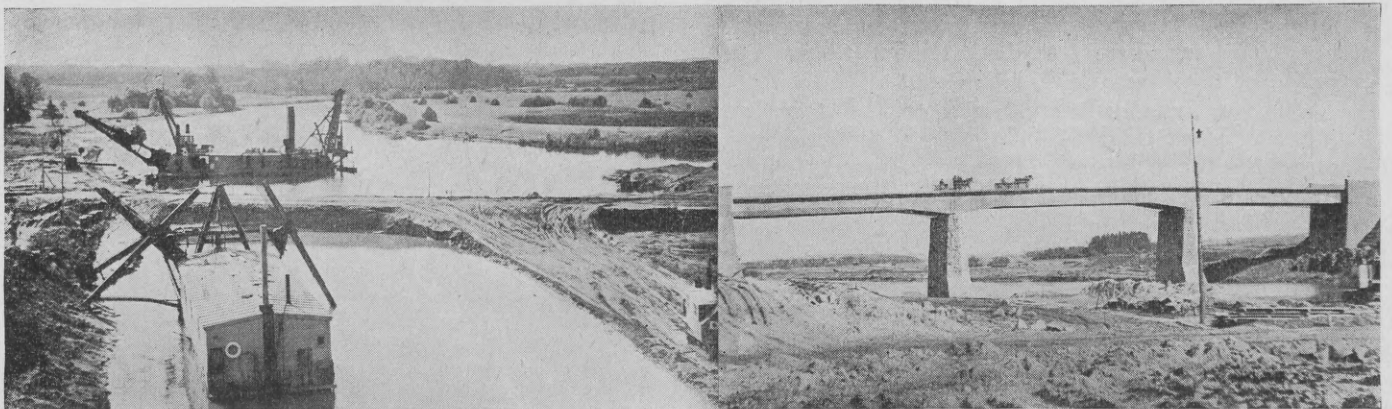
„Siis, kui aeg tuleb,“ vastas Schmidt saladuslikult.

„Aga millal see aeg siis tuleb?“

„Siis, kui paberist kraed otsa saavad.“

Selle mõistatusliku vastusega lõppes jutlemine Schmidt pensionilemineku teema üle. Edasiste küsimustele ta lähemaid vastuseid ei andnud. Kaasametnikud olid nende paberist kraede kohta ometi üht kui teist välja uurinud.

Saksa okupatsiooni ajal oli surnud Schmidt vallaline õde, kes oli juhtinud ka Schmidt poiss-mehemajapidamist. Sellel õel oli olnud väike pudukauplus. Selle kaupluse siis Schmidt päris, müüs kõik restid väljamüügil maha, enesele jättis aga paarkümmend grossi paberist kraesid number nelikümmend ja nelikümmendüks. Mõlemad numbrid talle sobisid, kaela ümbermõõt allus väikestele kõikumistele sentimeetri, paari piirides.

Uus Emajõe säng Luunjas. Uus Luunja sild

Nõnda ei olnud Schmidtil kümne aasta jooksul muret kraede pesta ja triikida laskmisega. Igal hommikul aga helendas tal kaelas puhas kõva ja kõrge võru.

Ma ei tea, kui tõsiselt Schmidt oma pensionilemineku küsimuse ühendas oma kraede tagavara-dega, aga tema tegelikust ameti mahapanemisest räägiti ametnikkonnas nõnda.

Päev jõudis kätte, mil Schmidt pani kaela oma viimse puhta krae. Kaks kummutisahtlit, milles ta oma kraede tagavara oli säilitanud, olid tühjad, päris tühjad.

Ta tuli hommikul ametisse veel kangema, veel ametlikuma ilmega kui tavaliselt, istus oma puldi juurde, tõstis enda ette eelmise päeva tööjärje, kirjutas ühe paberi hoolikalt lõpuni. Siis, kell üksteistkümmend, kui bürood mööda ringi kanti teed, ta läks osakonna-juhataja juurde. Jutt, mida Schmidt seal ajas, polnud pikk:

„Ma tulin teile ütleva, härra direktor, et homme ma enam ei tule tööle.“

„Kuidas? Ei tule tööle? Ma ei saa teist aru,“ küsib osakonnajuhataja.

„Ma ei tule enam tööle homme. Ja ka edaspidi mitte. Minu aeg on saanud täis,“ seletab Schmidt.

„Ahaa, teie tahate, tähendab, pensionile minna. Aga siis teil tuleb vastav palve sisse anda ja oodata, kuni see otsustatakse. See võib kesta paar nädalat, mitte rohkem.“

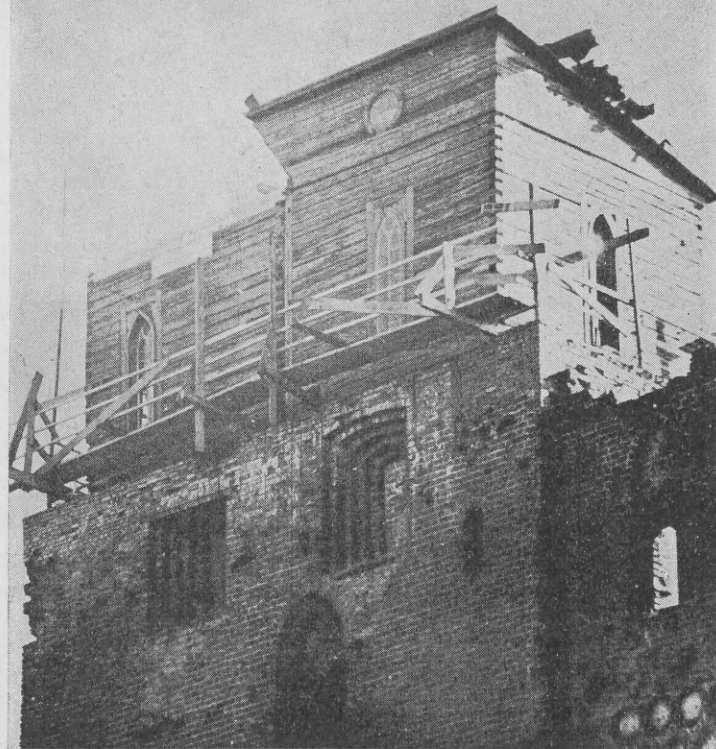
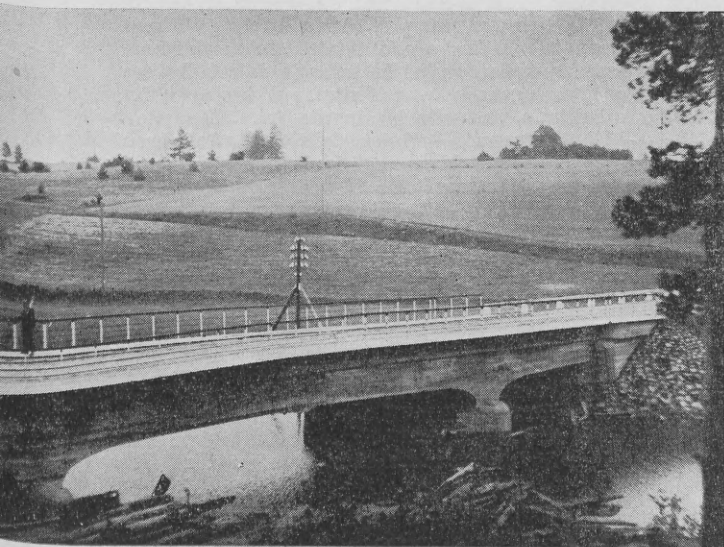
„Härra direktor, ma hõmsest peale enam ei tule tööle.“

„Kui teie nõndaviisi töölt ära jääte, siis peame seda lugema põhjuseta ametist lahkumiseks ja teie kaotate oma õiguse pensionile.“

„Mulle on see ükskõik,“ ütleb Schmidt. „Homme ma enam ei tule tööle, härra direktor. Jumalaga.“

Ta pidas, mis ta oli ütelnud. Ametis teda

Vastavatud Tõravere sild

Tartu ülikooli veejaama remont

järgmisel päeval ei olnud ega nähtud teda seal enam iialgi. Muidugi huvitas kaasametnikke, mis Schmidti sai. Kõige rohkem muidugi sellepärast, et ta nii ilma pikema jututa oli nõus loobuma oma pensionist. Selle viimase asja korraldas asutise direktor oma heatahtlikkusest ja vastutulelikkusest vana mehe vastu siiski nõnda, et temale pension määrati. Aga kummaline oli, et Schmidt seda pensioni otsima ei tulnud. Praegu seisab seda juba kolme aasta jagu välja võtmata Eesti Panga kassas.

Kuid aja jooksul sai Schmidti siiski kuulda üht kui teist. Teda oli nähtud linnatagustel heinamaadel kodutute pättide seltskonnas. Talvel ta enamasti on olnud linna öömajaliste hulgas. Kui palju ta sööb ja kust ta süüa saab, seda meie ei tea. Tõenäoliselt ta hangib enesele elatust kerjamisega. Miks? Vastake teie sellele, härra kirjanik.

Aga üks on kindel, et ametist loobumisest saidik ta ei kannu kraed. Ja särgirind on tal eest lahti. Ning ega tal iga kord oma vana pintsaku all särki polegi.

Aga ühe segase loo jutustas mulle temast veel üks endisi kaasteenijaid. Öhtul ta kohanud Schmidti, ei olevat teda algul ära tundnud, ja too palunud viit senti. Teine võtnud, andnud kümne. Siis Schmidt otsinud viiese ja tahtnud tagasi anda. Teine ei saanud asjast aru. Ning siis Schmidt olevat öelnud:

„Ei pea olema homse päeva muresid. Minu öömaja maksab kümme senti. Ma ei vaja täna rohkem. Ma ei taha jõukas olla ja homse päeva eest muretseda. Sest kui ma homse päeva ette õieti muretsen, siis ma peaksin ka kraed kandma.““

M. Päss

Jaan Pintmann —

ärkamisaege poliitikuna ja maalt
väljasaadetuna

Omaegne vanabalti vaim nõudis troonitruudust. Iga-
sugune teine mõtteviis oli — keelatud viil, mille
kannul käis vangistamine ja maalt väljasaatmine.
Nii puhkes lopsakalt meie tärkava avalikkuse kidural
põikpeenral saksameelne ja venepatriootiline eesti rah-
vuslus. Selle lojaalse ja troonitruu rahvusluse kõrval
märkame aga juba varakult uue vasakpoolse rahvusliku
mõtteliikumise tõusu, mis oli kantud protestivaimust
nii vene kui ka saksa valitseva ülemvõimu vastu. Vangis-
tatud ja maalt välja saadetud Andres Dido, Jaan Pint-
mann ja Jaak Järv olid kaheksakümnendates aastates
selle tõusva mõttevoolu rajajad. Seda kriitilist ja radi-
kaalset mõttevoolu ei tähistata laiaulatuslik, pinnapealne
kaarjoo, küll aga poliitiliste tõekspidamiste tähelepand-
av sügavus, õiguse ja õigluse äärmine tunnetus, eesmär-
kide ajalooline tabavus ning ettenägelikkus.

Jaan Pintmann on sündinud Võrumaal Veriora val-
las Pindi külas Joosepi ja Maria pojana 2. augustil
1857. a. Hariduse sai Rāpina kihelkonna-koolis ja Võru
kreiskoolis. Teenis Tartus telegraafi-ametnikuna ja oli
lähedane sõber dr. Mihkel Veskele. Vabakuulajana õp-
pis Tartu ülikoolis prantsuse keelt. Maalt välja saadetud
1883. a. Tagasi tulnud kodumaale, töötas tõlgina Võru
talurahvaasjade komissari juures ja hiljem vallakirju-
tajana Kakkva ja Luunja vallavalitsuses. „Oleviku“ ja
„Virulase“ kaastöeline. Surnud 19. septembril 1905. a.
(v. k. järele) ja maetud Tartu Maarja surnuaeda.

Jaan Pintmanni poliitiline tegevus oli lühiaegne, aga
intensiivne. Selle kulminatsioon ühtib senaator Manas-
seini revisjoniga end Liivi- ja Kuramaal (1882—1883).
Kahjuks ei ole umbkaudseltki teada, kui palju palvekirju
on „revideerivate senaatorile“ saatnud Jaan Pintmann.
Nendest on hoidunud üks — Veriora valla talupoegade ja
sama valla popside (kodapooliste) palvekiri. See Jaan
Pintmanni käega kirjutatud palvekiri Manasseinile sisal-
dab süstematiseeritud kirjelduse valitsevatest ebaõiglas-
test oludest ja arvustava analüüsi maaküsimuse, mak-
sude, omavalitsuse, kooli, kohtu, kiriku, keele ja rahvus-
küsimuse kohta. Olgu siin sellest palvekirjast toodud
mõned väljavõtted.

„Tänini langeb Liivimaal suurem hulk maksusid ja
tegusid talumaade, see on väikeste põllumeeste peale ja
suuremad ja jõukamad põllumehed — mõisnikud on neist
priid. — Sellepärast palume südamest, seda kahjulikku
mõisamaade eesõigust sootumaks ära kaotada ja nii
mõisa- kui ka talumaade suuruse ja hinna järele ühe-
suurt aru nende nimetatud maksude ja tegude kohta
teha.“

„Tänapäevani annab patronaadi õigus kirikuõpeta-
jate valimist täiesti saksa mõisnikkude kätte ning kiriku-
õpetajad peavad sellepärast, et nad mõisnikkude soovil
ametisse saavad, ennast nende poliitika asjade külge
pookida laskma, mis aga hinge karjase ametiga mitte
kokku ei sünni. — Sellepärast palume alandlikult patro-
naadi õigust sootumaks kaotada ja kihelkonnale õigust
anda oma soovimise ja tingimise järele omale õpetajaid
valida.“

„Kui meie oma asjus sunnitud oleme kihelkonna ehk
maakohtu ees kahtlust tõstma, siis ei lase kohtuherrad
meid sagedasti mitte oma asja põhjani ära seletada, vaid
hakkavad meid söimama, ähvardavad meid vangki panna
jne. — Sellepärast palume alandlikult, et meie nüüdsed
kohtuherrad kästud saaks meie alamsugu-rahvaga lep-
likumalt ning ei mitte nõnda karedasti ümber käima.
Ihunuhtlus ei paranda inimest, vaid teeb teda sagedasti
jõledaks, kõlvatuks ning ärritab kätemaksmise vihale.
— Sellepärast palume teda sootumaks kaotada.“

„Et Tartu (Dorpat) Universiteet küll Eesti maa ja
rahva keskel seisab, siiski ei saa seal aga Eesti keele
eest mitte sel mõõdul hoolt kantud, nagu seda keele
täielikku tundmus nõuab. Eesti keele professori kohta ei
ole Tartu Universiteedi peal olemaski — ning Eesti
keele-õpetaja (lektori) palk on nii väike, et sel koguni
võimata on oma täielikku jõudu ja teadmisi keele õpe-
tuseks tarvitada. — Palume sellepärast tungivalt, et
meie Tartu Universiteedi peal Eesti keele professori koht
säetud saaks.“

„Palume, et kõik ametnikud, kirikherrad, kohtu-
ametnikud, arstid ja muud, kes ialgi Eesti rahva keskel
enesele ametit nõuavad, saaksid sunnitud enne ametisse
panemist Eesti keeles Universiteedi peal eksami tegema.“

Sellele palvekirjale, mis täidab 9 poognalehte, on esi-
mesena alla kirjutanud Jaan Pintmann — „pärisostja ja
telegrahvi-ametnik“ — ja seejärele 40 Veriora valla
talupoega.

Jaan Pintmanni vangistamine ja maalt väljasaatmine
on lähedalt seotud dr. Hurda ja Veske pooldajate tolle-
aegse omavahelise võitluspinevusega. Nii kirjutab 1. juu-
lil 1883. a. Jaan Pintmann, kes oli Mihkel Veske kindel
pooldaja, kinnise kirja Võõbsu tolleaegsele kooliõpetajale
Jakob Puksovile. Kirja avas aga omavõliliselt kohalik
vallakirjutaja Johan Jaagu pg. K., keda huvitas küsimus,
millised kavad on dr. Veske pooldajatel Aleksandri kooli
Rāpina komitees, kuhu kuulus kirjasaatja Jakob Puksov.
Avanud ja läbi lugenud Jaan Pintmanni kirja, näitas
K. seda kohalikule pastorile Masingule (vt. „Tänapäev“
nr. 8. — F. Pintmann — Rahva lein C. R. Jakobsoni
surma puhul), kes korralduse tegi kirja edasitoimetami-
seks kohalikule mõisaomanikule Sieversile.

See äraeksinud ja täiesti valesse sihtkohta jõudnud
Jaan Pintmanni kiri on teravtoimeline ja kritiseeriv,
nii vene kui ka saksa kohalikke võimukandjaid ühtlase
mõõdupuuga hindav. Toodagu sellest saatuslikust ja
kurikuulsast kirjast siin mõned väljavõtted.

„Uudist, häid lootusi tuleviku peale ei ole minul see-
kord, armas sõber, mitte tuua, sellepärast palun mind
juba aegsasti vabandada! Sest kroonimine,¹⁾ kellest
meie rahvas õnnerikast tulevikku omale unenägudes
ette kujutas, on nüüd küll mööda, aga kuidas meie oma
ootustes ja lootustes petetud oleme, seda tohime üksi
mokka närvides õiguse jumalale sõna lausumata mõtetes
avaldada.“

¹⁾ Aleksander III kroonimine.

„Nagu keisri kõnest vallavanematele näeme, tahetakse meid veel uuesti neile orjadeks sundida, kes meie endise kuldse eluõnne ja inimõigused jalgade alla on tallanud. See, kes õigus ise, tahab õigust ja tõde nagu koerapiitsaga toast välja kihutada ja selle asemel ülekohut ja valskust nagu mõne mamseli sülekoera südant vastu suruda — ja pealegi veel endale hosianna laulda lasta.“

„Ülemaid seatakse maakondadesse sisse, kes alamate õigusi kosutama ja kaitsema peavad, aga seesugused kosutajad ja kaitsejad on enamasti kõige viletsuse ja kurjuse sünnitajad. Pappisid pannakse üksi pimeduse ülevahoidmise pärast ametisse ja veel õige palju, kes ülemaid ja iseend „Jumala asemikudeks“ nimetavad, et sel mõõdul rumalusest suuremat matti võiks võtta. Oh, vaene rahvas, kuna hakkad sina seda kõik ära tundma?“

„Jah, sõber Jakob? Meie sala sõnakõlil ei avita selle asja juures karva väärt midagi, sest õiguse suu sisse äraütlemine on sel pimedal ajal Siberi trahvi väärt: Elagu need ausad haritud südametega mehed, kes veel omast elust hoolimata rahva vabaduse eest võitlevad.“

„Meie arvasime Tammega (kirjanik Jakob Tamm — M. P.), et väga kasulik saaks vast olema üht sala selli asutada, kelle liikmetest igas vallas üks on, kes valla ja kihelkonna vigasid põhjani tunneb ja ise südame kui ka vaimu poolest haritud inimene on, ja nemad võivad siis sõidukitele kirjade teel oma soovid täitmiseks ette panna...“

„Muidugi ei või ju ülekohtusi nõudmisi ka mitte ette panna, vaid mis inimlik ja loomulik; kui paksumao-mehed meile inimlikke ja loomulikke õigusi mitte kätte ei anna, siis arvan mina, et suur Jumal seda meile mitte süüks arvama ei saa, kui seesugused loomuse õiguse riisujad loomus-vägede rusumisel omad paradisiid siin ilmas maha jätavad.“

On ilmne, et Jaan Pintmanni kiri kõlab nagu vabadussõja-aeagne sõdurikiri landesveeri- ja rauddiviisi frondilt 1919. a. Süüdistatud riigivastases kuriteos (Liivi kubermangu prokurööri akt nr. 8, 1883. a.), saadeti Jaan Pintmann peale vangistust üksikruumis Tartu linna vangimajas, mis aetsetes sel ajal Tartu raevoja keldrites, kolmeks aastaks kodumaalt välja.

Tartu lähikonnas Vasulas, Kirotarile kuuluval „Audumäel“, kus viibis läbiotsimise silmapilgul 12. juunil 1883. a. Tartu telegraafi-ametnik Jaan Pintmann, leiti viimase juurest peale muu mõned visandid palvekirjadest „revideerivale senaatorile“. Ka langes võimude kätte Jaan Pintmanni vahistamise eel Jakob Puksoville kirjutatud kiri, milles Jaan Pintmann hoiatab eelmise kirja puhul: „... Minu viimne kiri sünnitas minule kartust; kui kätte oled saanud, pea varjus, sest vastalised võivad mulle temaga kõie kaela panna...“ See hoiatus oli aga silmanähtavalt hilinenud, kuna „vastalised“ olid oma puhta töö juba teinud. Vangistatud ja üle kuulatud juurdlevate võimude poolt, seletas Jaan Pintmann peale muu, et ta olevat kiitnud liberalismi vene ajalehe „Gólosi“ mõjutusel, kus olevat ära toodud peale muu vürst Krapotkini kõne. Väljasaadetuna kodumaalt elas Jaan Pintmann peamiselt Pihkva kubermangus. Väljasaatmise määrus muudeti 11. aprillil 1885. a. ja Jaan Pintmannil lubati tagasi tulla kodumaale.

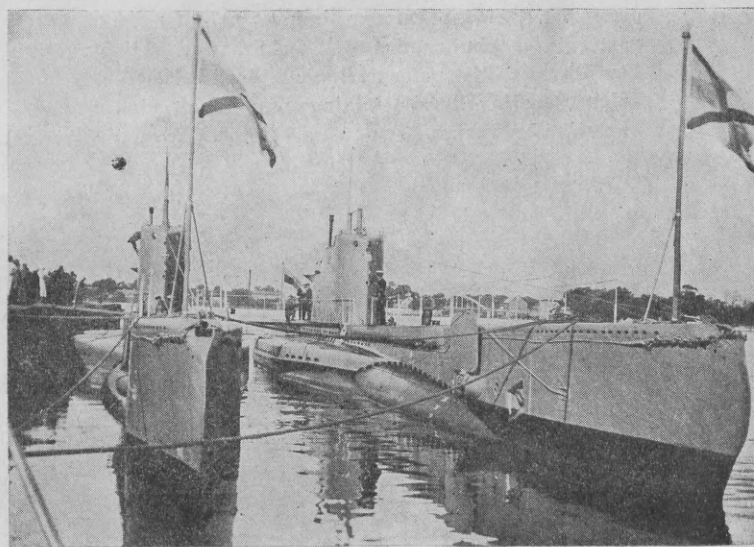
Ado Grenzsteini ja Jaan Pintmanni vahekorrald oli sõbralik, aga muutus hiljem lausa vaenuliseks. Nii kirjutab veel 27. augustil 1882. a. Grenzstein Pintmannile: „Veel soovin Sulle head jõudu ja tervist palvekirjade kirjutamiseks ja eestlaste kasuks tööd teha ja anna aga haitlastele nii, et neil kõrvad huugavad!“ Aga juba aasta pärast kirjutab Jaan Pintmann oma sõbrale Jakob Puksoville, et ta on Grenzsteiniga „suuretiki peal“, s. o. sõjajalal. Sel puhul kirjutab 4. juunil 1883. a. „Virulase“ toimetaja Jaak Järv Pintmannile: „Ma ei julge mitte Teie kuulutust Grenzsteinide käppamise-tüki kohta nõnda avaldada, kui Teie saanud olete. Teil ei saa ju mitte tunnistust olema, et need autumad inimesed Teie käsikirja „Vanem Imanta“ ära käppasid“ Nii muutub mitmekülgset selgeks omaaegne „Oleviku“ ja „Virulase“ poleemika, mis aset leidis juulis ja augustis

1883. a., pärast Jaan Pintmanni vangistamist kohaliku sandarmivalitsuse poolt.

Andres Dido saadeti teatavasti 1882. a. ja Jaan Pintmann 1883. a. maalt välja. Sel puhul tõusis elav poleemika meie tolleaegses ajakirjanduses, kus pealtingijana ning süüdistajana esines ei keegi muu kui Grenzstein „Olevikuga“ ja kaitsja osas Tallinna „Virulane“. Jaak Järv, kes 1888. a. jagab maalt väljasaadetuna Andres Dido ja Jaan Pintmanni saatust, võtab artiklis „Segaduse sünnitajad ja takistuse tegijad“ („Virulane“ nr. 31. ja 32 — 1883. a.) oma südika kaitse alla prof. J. Köleri, dr. M. Veske, A. Dido ja Jaan Pintmanni.

Jaan Pintmanni ja Andres Dido vahekorrald üle puuduvad otsesed andmed. Kui aga arvestada, et dr. Mihkel Veske oli sõpruses Andres Didoga ja sama hästi ka Jaan Pintmanniga, siis ei ole võimatu, et saatusekaaslasel Andres Dido ja Jaan Pintmann võisid olla vastamisi koguni teineteise mõjutatudki.

Jaan Pintmann, Andres Dido ja Jaak Järv olid meie tolleaegse võitleva rahvusluse esimesi tormilipuhoidjaid, kes külvavad rahutuid vabaduse ja inimõiguse aateid ja pärisid vastutasuna — vangistuse ja maalt väljasaatmise. Meie — hellalt õeldud — naiivne rahvuslus, kes veel Asutava Kogu päevilgi küünite ja hammastega võitles mõisade tasuta võõrandamise vastu, on meie ajaloo ja kirjanduse õpperaamatuis täiesti liialdatult ja ekslikult asetatud erilisse valgusesse. Eesti rahva ajalugu, eriti meie ühiskondliku mõtte arengulugu ei ole kaugeltki mitte lustakas laulupidude ja peokõnede ajalugu. See on enne kõike ränkaskas ja pidev võitlus valitseva ühiskondliku ebaõigluse vastu. Selle vahetpidamatult kestva võitluse hilisajalukku kuulub Pühajärve sõda, Mahtra sõda, 1905. aasta ja Vabadussõda. Selles Eesti rahva ajaloo on palju rohkem mässulisi taplusi ja sõdasid kui laulupidusid ja „Jumal keisrit kaitse sa“ leelutamist. Selles kestvas, alatises võitluses ei erine põhimõtteliselt Eesti ajalugu meie naabrite — Läti, Leedu või Poolagi rahvuslikust hilis-ajaloost. Ainult Soome poliitiline olukord oli erilaadne ja isegi maalt väljasaatmised leidsid poliitilise surveabinõuna siin esmakordselt aset alles kurikuulsal Bobrikovi võimutsemisel. Kuuekümnendates aastates kodumaalt väljasaadetud vennad Peeter ja Adam Peterson ja kaheksakümnendais aastais väljasaadetud Andres Dido, Jaan Pintmann ja Jaak Järv — olid möödunud sajandil meie tõusva ühiskondliku mõtte suured sihiraajad, kes nõudsid inimõigusi ja vabadusi, olemasoluõigust elu ja surma peale heitlevale, võitlevale eestlusele.

Eesti allveelaevad Pärnu sadamas

Pusta karjased Bugaci jaamas

Kui rong jätab selja taha Tšehhoslovakkia mägis-
maa ja Ungari riigipiiri läbides kihutab Doonau legendikule, on tunne, kui oleksid järsku sat-
tunud kuhugi enim-nähtud kohta. Midagi tuttavat ja
kodust näib selles kaunisti ühetoonilises maastikus. See
kodustusunne seguneb aga peagi rõõmsa ärevusega, kui
üha tihenevas hämaruses hakkavad vilkuma Budapesti
esimesed tuled.

Saabuda Budapesti hilisõhtul on palju kaunim kui
päevavalgel. „Doonau kuninganna“ võtab siis võõra
vastu ehitult suurejoonelise, esimesel pilgul otse pimes-
tavalt mõjuva tulestikuga. Peatänavaile on otse pillav
valguserohkus, mida külvavad suurevõimeliste lampide
kõrval veel äride tohutud mitmevärvilised reklaamid
maast kuni viie-, kuuekordsete majade katusteni. Doonau
promenaadil kaovad valguslaternate tulesilmade ahe-
lad kilomeetrite pikkuselt kaugusesse kui helendavad
pärlivööd. Kõrgel Doonau kohal, maalilise Buda kõr-
gustikul — kindlusmäel — kerkib vana aristokraatia
klassilises stiilis paleede keskelt helgiheitjate rohekas
valguses mõjuvalt esile kuningaloss; samalt kindlusmäelt
vaatab alla varjatud valguses helendav kroonimiskirik

A. Feldmann

Läbi tsardaši-, mustlasmuusika- ja veinimaa

ja valgust kiirgav kalurbastioon. Neile vastu, teispool
Doonaud, kerkib valgussärast esile arhitektuurimeis-
terteos — parlamendihoone. Üle Doonau viivaid väge-
vaid tugikaartega sildu märgivad tulede read, kuna ma-
jesteetlik kuninganna Elisabethi sild särab kaunis ilu-
tulestikus. Tuhanded ja tuhanded valguslätted peegel-
duvad rahulikult voolava Doonau tumedais voogudes ja
Buda kõrgendik oma vilkuvate tulesilmadega on kui tükk
tumemat tähistaevast.

Sadadest valgustatud kohvikutest kostavad tänavale
mustlasmuusika igatsevad helid. Rakoczi tänaval aset-
seva „Ost-Ende“ kohviku avar saal on tulvil külasta-
jaid, kes tulnud kuulama siin esinevat kuulsat mustlas-
orkestrit. Vähemalt paarikümne eri rahvuse esindajad
on siin koos, ja nii imelik kui see ka ei ole, leidub
selles rahvuste segus ka eestlasi. — Ühe seinäärse laua
juures istub preili, kes kannab meie korp. „Indla“ värvi-
mütsi!

Vaevaga leiab kelner juba sissevõetud laua juures
paar vaba kohta, kust avaneb ühtlasi takistamatu vaade
orkestripodiumile. Orkestri moodustavad 24 noort män-
gijat, kõik eranditult alla 20 aastat ja noorim neist vae-

Vasakul: „Noor-Eesti“
direktor A. Kiviste
Budafoki kuulsas
veinikeldris
Paremäl: kaks eestlast
ja üks inglane mad-
jari piigadega

Budapest öises
tulede meres

valt kümneaastane. Mängijad on mustlaste rahvusrõivais — siniseis pükstes ja valgeis, tikitud laiavarrukalises särkides, millele tõmmatud mustad, samuti tikitud eest lahtised vestid.

Imestumapanev on nende noorte orkestrantide mäng. Nad ei istu ninapidi nootides kinni. Noote polegi neil. Poognad aga tõusevad ja vajuvad hoo ning oskusega, ja mäng — see on elav, temperamendikas, samas vaikselt nukrutsev, kutsuv — kõige juures aga puhas, muusikalisest oskusest tunnistust andev. Mängijad ise elavad kaasa oma mängule. Silmad säravad, näod on naerul, samas igatsevalt unistavad — nii kuidas vaheldub meeloodia. Juhti sel orkestril pole. Juhatavad mängijad üksteise alla, igauks oma tükki. Seejuures ei koosne repertuaar mitte ainuüksi mustlaslauludest ja mustlasviisidest.

Hoogsaim kõikidest ettekannetest on aga tšardaš, mida juhatab suurte tumedate silmadega ja peagu õlgadeni ulatuvate juustega mustlaspoiss. Tükk on niivõrd hoogne ja maruline, et ükski kuulaja ei suuda jääda külmaks. Kogu kohviku umbes 500-pealine külastajaskond liigub ja elab ning laudade vahel laveerivail ooberil tikuvad jalad vägisi tegema tšardaši samme.

Ja mustlasmuusikat kuuleb Ungaris igal pool ja alati. Hilisõhtul Doonau kaldal jalutades seltsib peagi juurde paar poisikest. Üks neist alustab viiulil lihtsat viisi ja seltsiline lisab mängule laulu. Nad tänavad viisakalt, kui saavad oma 20 füllerit ja on peagi uute jalutajate juures, kus algab taas laul ja mäng. Kuigi Ungaris on kerjamine keelatud, vaatab postil seisev kordnik poisikeste askeldust naeratades pealt. Nende teguviis on vist väljaspool siinset kerjamismõistet ja pealegi — ka jalutajaid ei näi häirivat kahe noore muusiku laul ja mäng.

Nii nagu Ungari on mustlasmuusika kodumaa, on ta ka kuulsate ja heade veinide kodumaa. Üle maailma on tuntud Ungari kuulsad tokaiad, millised on valmis-

tatud mitmes maitstes ja kanguses. Selle suure valiku tipp on Ungari veinisortide kroon „Tokaj Assu“, milline ka õigusega teenib endale selle nime. Vein on Ungaris tõesti hea ja seda juuakse rohkesti, sest see on lisaks ka üliodav.

Meie reisiseltskonnale, millise moodustasid 5. rahvusvahelisest graafikatöösturite kongressist osavõtjad, võimaldati muude ringsõitute hulgas tutvuneda ka kuulsa Budafokiga. See on hiigelsuur riigile kuuluv veinikelder, mis ehitatud Buda poolle sügavale mäe sisse. Tohutud veinivaadid, neist mõned üle 3 meetri kõrged, reastuvad Budafoki laiades võlvialustes. Pärts suure järvekese saaks, kui kõik selles keldris leiduva veini valaks kokku!

Keldri vaatamisväärsuste hulka kuulub kahtlemata samas peetav veinimuseum. Seal leidub kindlates pudelites mitmesuguseid haruldasi sorte õige aukartust äratavais vanustes. Suurim rariteet on üks veinisort, mis on vana üle 300 aasta. Teine veinikeldri omapärasus on nn. perekondlikud veinikambriid. Nimelt kuulus Budafok varemalt ühele rikkale veinikaupmehele. See laskis keldrisse ehitada eri veinikambri oma perekonnale. Kambris olid veinivaadid isale, emale, neljale tütrele ja neljale pojale. Vaadid, varustatud omaniku nimega, on sissemüüritud ja oma tubli paar meetrit kõrged. Iga vaat sisaldab tema omaniku lemmikveini.

Kui on läbi kõnnitud Budafoki mahukad veinikeldrid, algab rõdul veinisortide proovimine. Veinikeldri juhataja-inspektor teatab iga sordi lauale tulles selle nime, vanuse ja alkoholisisaldavuse. Kangus algab 3,5 protsendist ja läheb järjest suuremaks. 9 protsendi juures on tuju juba tõusnud niivõrd, et kaasas olevad ungarlased löövad lahti tšardaši. Mustlaskapell on siingi kohal nagu igal pool.

*

Üks Ungari omapärasusi on tema kuulsad püstid. Juba püsti nimetus on seotud romantikaga, vihjates

avarale rohulagendikule, kus hobuste seljas ratsutavad rahvusrõivais pustakarjused. Ungarlased on teinud targasti, et on elustanud õieti juba minevikku kuuluva karjaseelu pusta. See tasub end neile mitmekümnekordselt turistide näol, kes varakevadest kuni hilissügiseni vahetpidamatult on pusta küllastajateks.

Eelistatim on Bugac-Pusta, mis asetseb Budapestist umbes 100 km kaugusel ja seega ülihästi sobib ühepäevaseks väljasõiduks.

Algasime sõitu pustasse varahommikul autobustel ja see läheb mööda Budapest-Istambuli nõörsirget autoteed, kuni jõuame Keeskemeti linna. See 82.000 elanikuga linn on säilitanud oma vana kultuuri ja on kuulus kui paljude tunnustatud veinisortide sünnipaik. Keeskemeti aprikoosivein on viimasel ajal saanud maailmakuulsaks. „Avastas“ selle veinisordi Inglise kuningatroonist loobunud Windsori hertsog, kes aprikoosiveini võttis oma lemmiksordiks.

Keeskemeti linna omandus on ka nii populaarne Bugac-Pusta.

Pärast linnavalitsuse poolt serveeritud kiireinet, mis koosnes õllest ja soolasaiaist, jätkus sõit, — seekord juba kitsarööpmelisel, lahtiste vagunitega väliraudteel. Umbes tunni vältas sõit läbi maisi-, arbuusiväljade ja viinamarjapõldude, kuni jõudsimme Bugaci. Bugaci jaamas olid ratsahobustel vastas rahvusrõivais pustakarjused. Nendega ühes oli ootamas veel umbes 50 vanaaegset ungari kahehobuse sõiduvankrit. Neis jätkus sõit pustasse. Kõikidel ei lubanud aga kärsitus vankritele jääda ja peagi on karjastelt palgatud nende ratsud. Eriti agarad on ratsutamises muidugi inglased ja isegi nende daame asub julgesti sadulasse. Mõni neist ei sõanda siiski iseseisvalt ratsutada pustahobusel ja karjased võtavad nad enese ette sadulasse. Üks noor inglanna, kes endale ratsutajaks on valinud sihvaka, nägusa pustakarjase, on sellisest sõidust üliõnnelik ja noor karjane kihutab tüdrukuga läbi pusta marulises galopis.

Ja pusta ise! Lai, avar karjamaa, kus uitavad hargade- ja hobustekarjad. Võõrale mõjub pusta just oma avaruse ja suurusega. See annab end otse füüsiliselt tunda. Pole ees raame ega piire, mille vahele tunnekid end surutuna. Suur avarus ja vabadus mõjub kosutavalt ja linnaelus alati pingul olevad närvid võivad siin lõtvuda kosutavas puhkuses.

Pusta pole ainuüksi suur rohulagendik, kus silmapiiri ulatuses pole muud kui laiuv avarus. Pustas sirgub ka üksikuid puid, asetsevad mitmed pisijärved ja silmapiiril kerkivad vähemate metsasalude siluetid. Kõik aga kasvab ja on nii nagu seda korraldanud loodus. Inmkae töö tunnistajaiks on vaid paar kooguga kaevu keset välja ja mõni karjasehütt. Need on lihtsad, laudadest kokkuloõdud kerged ehitised, sisaldades ainsa ruumi magamisasele, ja nende ees on tuulevarjuks aiaga ümbritsetud platsike, kus kongu otsas ripub karjase gulašipada.

Bugaci-pusta äärel asetseb lihtne ehtis, mis eemalt vaadates meelde tuletab heinaküüni. See on kõrts, kus turistid saavad ungari paprikaga vürtsitud gulaši ja vardail praetud kanu ja muidugi ka veini. Võõraid võtavad siin vastu noored madjari piigad, kes kannavad ere-

davärvilisi punaseid valgetäpilisi kleite. Sõidule kaasa tulnud mustlaskapelli mängima hakates avavad pustakarjased hoogsa tšardaši. Noor inglanna, kes pole lahkunud oma ratsutaja seltsist, on esimene, kes võõraist asub õppima tšardaši keerulisi samme. Ta partner on hea õpetaja ja peagi liiguvad inglanna jalad sama kergesti rütmilise muusika taktis kui asjaga vilunud madjari tüdrukul.

Pustakarjase tööriist ja ka relv on ta piits. See on 2—3 meetri pikkune palmitud nahkrihm umbes 40 sm pikkuse varre otsas. Need piitsad on omaette ungari käsitöö meisterteoseid, kaunistatud paljude nahkilustistega. Oma piitsa käsivad karjased otse meisterlikult. Hobusel kihutades keerutavad seda ümber pea ja löövad siis plaksu, mis on tugevam kui väikekaliibrilise püssi pauk. Seda kunsti ruttasid ka paljud meie reisiseltskonnast õppima. Kuid pika, lühikese varrega piitsa kasutamine pole nii lihtne. Mõnigi agar katsetaja sähvas plaksulõõmisel piitsaga enesele üle turja. Pustakarjaste piitsad meeldisid aga kõikidele. Ja kuna ka pusta, nagu kõikides ungari turistide väljasõidukohtades, ei puudu oma rahvakäsitöö ja turismiesemete müügikoht, osteti neid piitsu mälestuseks õige rohkesti.

Aeg pusta kaob kiiresti. Seal on igaühel nii palju vaadata, näha ja katsetada, et ei märkagi, kuis päike on juba laskunud silmapiiri lähedale. Kui saabub ärasõidutund, on kõigil lõbus tuju kui pühitud. Vaikselt jalu-tatakse lähedasse jaama ja asutakse vagunisse. Järsku on kõik väsinud. Ja siis nõksatavad vagunirattad. Väike rong hakkab liikuma, et viia võõraid tagasi linna, tulede särasse ja kihavasse liikumisse. Noor inglanna nõjatub vastu vaguni uksepiita ja lehvitab oma pustakarjusele, kes istub sirgelt ratsu seljas ja hüvastijätuks viipab kübaraga. Siis pöörab ta hobuse hämarduva pusta poole. Tasa edasinihkva rongini kostab ta laul:

Ju tuluke pusta on kustunud,
Järvel heliseb veel tuuleviis.
Oi kuule, mustapea piiga,
Sulle kõlada mu laulud võiks!

Väike vedur lisab ähkides kiirust. Maha jääb päikese kustumise järele õhtuste varjudega ehitud pusta. Vaguniuksel nõjatava tüdruku huulilt libiseb vaikne ohe...

*

Lahkumine Budapestist pole kerge. Pealegi kui oled oma kuuepäevase kohaloleku ajal näinud vaid linna ja selle elu pühapäevast poolt, ulatumata argipäeva eba-meeldivate pisiasjadeni. Asume seepärast nukrustundega laevale, et sõita mööda Doonaud Viini. Ja see nukrustunne pesitseb nähtavasti teisteski reisijates, kes jätavad kauni Budapesti, teadmata, kas ja millal siia jälle tagasi saab. Üks daam valab päris valusaid lahkumispisaraid, ja kui laev tasasel käigul liigub linna vahel edasi, lehvitab ta kogu aja rätikuga pikkamisi mahajäävale linnale. Hämaruse saabudes vilguvad veel ähmaselt vaid üksikud äärlinna tuled, kuni kustuvad needki. Saabub sügavpime õö.

Patujutt kunstiaasta tähistel

... Üks on poeg, kes isata,
Teine tütar, kes emata...

(Eesti rahvalaul.)

See lugu on soovitatav lugeda kõigile. Kuigi see on tihedas seoses nii mahajäänud alaga, nagu kunst, on seda püütud teha vastuvõetavaks ka keskmisele maitsele paari tera pipraga, nagu seda peaksid arvesse võtma ka kunstinaütuste korraldajad publiku arvu suurendamise mõttes, lastes esineda poolalasti tantsijail mõne ettekandega.

Sain äratuse oma mälestuste salves tuhnima hakkamiseks kunstiaasta mõtte algatajailt. Muide, — kunst on ju tõesti veidi vaeslapse ossa jäetud. Kirjanikud on juba osavamad mehed. Nad on sule käsitamises vilunud, kõnemehegi leidub nende seas, kunstnikud aga sageli ei oska käsitada rohkem relvi kui paletti ja pintsli. Ning keskpärane kodanik läheb neist külmalt mööda. Või kes on targem, see kehitab õlgu ja lausub: „Ei saa aru“.

Reklaam puudub.

Ja kui mulle meenus alljärgnev episood, tundsin äkki südamesse imbuvat lootusetut nukrust.

Sest lugu ise oli järgmine.

Kunstinaütus. Avamine. Kõik seltskonna eliit kohal, — kaitseväest, politseist, omavalitsusest, akadeemiast, äringkonnast ja kunstimaailmast. Viimase kategooria esindajad olid kõigiti õnnelikud. Säravate silmadega andsid nad lahkesti seletusi kõigile, nagu kooliõpetaja annab seletusi lastele, kes on esimest korda zooloogiamuuseumis. Et see siin on kaelkirjak, see on pingviin, see jälle orang-utang ja see lihtsalt muidu ahv.

Siin seisab ühe portree ees kaks kodanikku. Üks on kunstnik ja teine, jah, ütleks ju, kuhu ringkonda ta kuulub, ent siis on möödapääsematu, et hakatakse kohe uurima ja selgitama, kes see võis olla. Tulevad igasugused järelepärimised ja õiendamised, tuleb keegi tähtis härra ja pragab, mis ja kuidas võidakse temast nii kirjutada. Tema polevat iialgi õelnud selliseid ja selliseid sõnu.

Väike riik, kitsad olud, mis teha! Emile Zola kirjutas kord novelli, kus teotses koguni keegi Prantsuse ministri. Ja ei tulnud kellelgi meelde hakata pead murdma, kes ja kas andmed vastavad tõe. Ning võimud ei hakanud ka kirjanikku süüdistama valitsusliikmete puutumise pärast.

Aga meil pidi Mälk, kui ma ei eksi, vist koguni kohustus vastust andma oma küla- või vallavanema solvamise pärast, mida mainitud isik oli leidnud Mälgu romaanis. Et Kärneri „Soodoma kroonika“ tegelased pole julgenud kirjanikku süüdistama hakata, siis tuleb see vaid kartusest.

Ungarlased mõistavad ilusasti naerda oma kindralite ja teiste võimumeeste üle, kas siis proosas või operettides. Mine katsu seda teha meil. Kohe oleks pahandus ja pärimine: keda on tahetud solvata.

Toopärast siis eelistame anonüümsust ja ütleme vaid,

et — seisid ühe maali ees üks kunstnik ja üks seltskonna esindaja, ütleme näiteks ärimees. Kuigi ta sugugi ärimees ei olnud.

Ja siis arenes nende kahe vahel järgmine kõnelus:

Ärimees: Ja kelle nägu siis siia on maalerdatud?

Kunstnik: See on härra Sombu portree, peaksite teda tundma.

Ärimees: Tunnen, muidugi tunnen. Ja ära üttele sarnadust kah. Õlad näiteks. Ja käte hoid. Aga nii punane ta nägu küll ei ole. Ja kõrva juures seda rohelist plekki ka mitte.

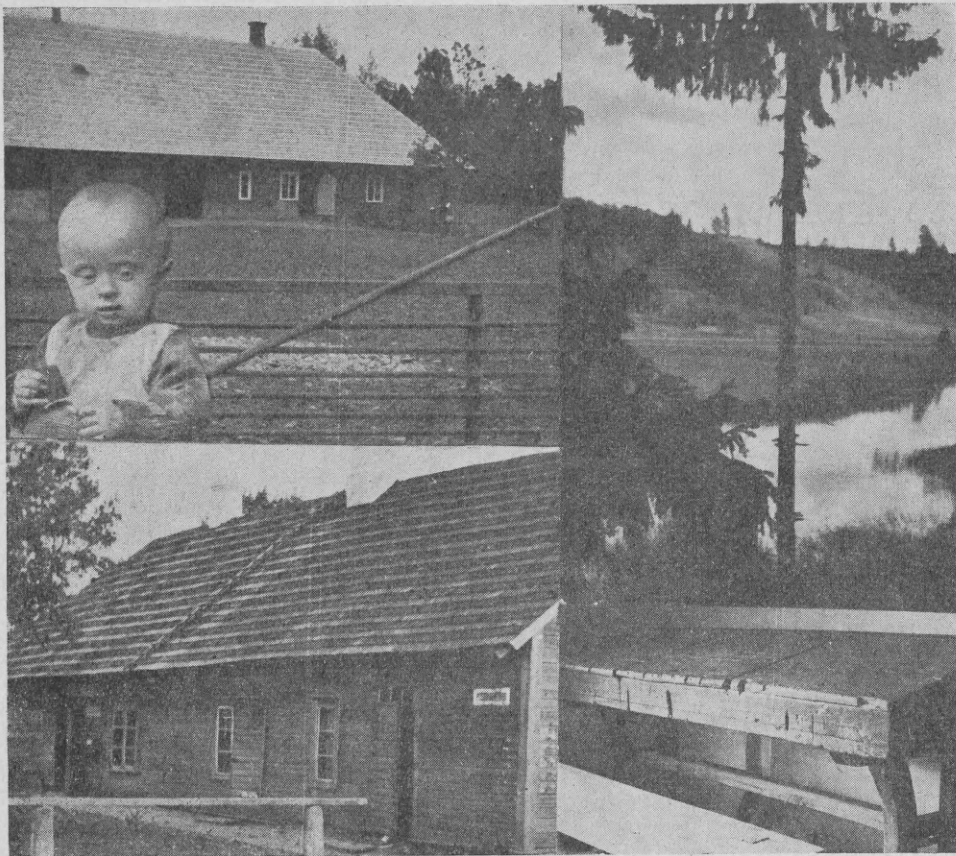
Kunstnik: Nojaa, seda nüüd küll, kui nii vaadata. Aga teatud värvivarjundeid on olemas, toonide nüansse, nagu lumi talvel vahel sinine on ja ometi ei ole sinine.

Ärimees: Lumi ja nägu, need on ikka kaks iseasja. Lumeaga, ma saan aru, võid teha mistahes, aga härra Sombu nõoga, — hm, ta on ikkagi lugupeetud seltskonnategelane. Ta ei ole vist ise seda pilti veel näinud.

Kunstnik: Kuidas ei ole? See on ta oma tellimise peale tehtud. Ja ma leian — väga hästi õnnestunud teos.

Ärimees: Jaa, ma ei vaidle vastu, — pilt on hea. Aga nägu on ikka nägu. Ja ülikond, — vaadake seda. Siit on ta pruun, siit kollane, siit roheline ja siia on visatud isegi punast. Ja härra Sombu riietub minu teada väga elegantselt.

A. Kitzbergi 10 a. surmapäeva puhul

Üleval vasakul Lopa talu — Kitzbergi „Kauka Jumala“ tegevuspaik — Abja-Karksi piiril. Samas Mogri Märdi pojapoeg. All — Pöögla valla Maie koolimaja ja vallamaja, kus Kitzberg mööda saatis oma nooruspäevad ja esimesed kirjanduslikud katsetused tegi. Paremalt — pilk Karksi lossimäelt „Maimu“ tegevuspaigale. All — koolipink, mille kinkis krahvipreili Mellin Pöögla koolile Kitzbergi ajal

Kunstnik: Need on vaid riidetooni varjundid, esile kutsutud valguse, varju ja reflekside tõttu. Eemalt vaadates järsud üleminekud kaovad ja kujutatav materjal esineb meile otse tõelise aina.

Ärimees: Aga härra Sombu ülikond on ka ligidalt vaadates tõeline?

Kunstnik: Ka ligidalt vaadates võime iga ühevärvilisegi eseme juures leida oma teatud kõrvaltoone. Vaadake praegu kasvõi oma ülikonda. Ta on teil hall, kuid kas ei ole ta siit, näete, peagu päris roosa?

Ärimees: Roosa? Kust kohalt? Siis olen ma ta vist kuskil ära määrinud. Teil siin seinad krohviga üle tõmmatud.

Kunstnik: Ei, määrinud te seda ei ole. Aga refleksil mõjul helgib siia teatav varjund. — — —

Nii lõppes nende kahe jutt esialgu. Ja paar minutit hiljem märkas ta seda seltskonna esindajat seismas kuskil kõrvalises nurgas ja hoolega uurimas oma ülikonda. Ta otsis sealt reflekside mõju. Kehitas siis lõpuks õlgu ja läks ära rahuloleva muigega. Ei leidnud arvatavasti oma ülikonna juures mingeid kompromiteerivaid varjundeid, millest kõneles kunstnik. Ülikond oli korras, nagu kapist võetud.

Veidi aja pärast leidsin ta uuesti kõneluses ühe tundmatu härraga.

„Ma ei leia siit endale midagi,“ ütles ta, „ja pealegi maalib mu proua ise. Nii loomulikult, kui ta teeb. Nii sarnased et, — kõik imestavad. Ma ei saa aru, miks meie kunstnikud ei maali nii nagu, ütleme, Böcklin. Teate ju tema „Surnute saart“. Missugune salapärase õhk lehvib sealt vastu. Tore kalju, meri ja puud, kõik nii ilusates värvides. Aga kui siis äkki vaatad mustendavasse kaljuprakku ja koopasse, — prrrr, — külma-judinad tõusevad ihule. Nii kohe hakkad mõtlema, et

kui sinna kord sisse satud, siis enam eluga ei pääse. Tondid, kodukäijad või pagan teab mis seal kõik pesitsevad. Igatahes tunned, et seal variteb sind surm. Ühe sõnaga — teos mõjub, paneb inimesel tunded liikuma...“

Tal on õigus, sel härral. Ma ei ole enam kaua aega näinud Böcklini „Surnute saart“. Kui ma seda viimati nägin, olin vist ühe-, kaheteistkümnendaastane. Ja ma mäletan: vaatasin tõepoolest toda pilti mingisuguse salapärase kiindumusega. Aga tol ajal ma tonte enam ei kartnud, ja nii ununes ka „Surnute saar“ juba minut hiljem, kui läksin jalgpalli taguma.

Vasakult: Hanekari Kõinastul Kõinastu sadam Kari teel karjamaale

Osv. Tooming

Unustatud saar Muhu vetes

Vaatad Koguva küla taguselt poolsaarelt, et siin-samas ta kükitab, too Kõinastu saar. Hakkad otsima paati, et sõita saarele, aga kusagil pole ainustki veesõidukit. Ning lõpuks pärid möödaminejalt teateid saarele pääsemise kohta.

„Ooh, mis seal!“ heidab too käega. „Võtke kingad ja last ja astuge otse. Pidage aga kadakaoksi silmas...“

Kadakerivi paistis vees küll, aga siiski on veidi jube alustada ja la ligi kolmekilomeetrilist veeteed. Too aga on Kõinastu rahva kõige igapäevasem ja harilikum ühendusepidamisviis „mandriga“ — Muhu saarega. Solistasin minagi põlvist saadik vees ning pidasin hoolega silmas merre toigitud okste rivi, sest kõrval pidi olema sügavaid auke.

Õnn, et vesi oli seekord madal. Saare vahel oli kaks väikest saarekest ning ühele trügis vahvasti lähemale veistekari. Karjus rökkas, endal malk kui kaevuvinn seljas, nagu hässitaks ta sortse üles Kalevipoja vastu ja seletas, et vett see-kord nāruselt vähe. Et mõnikord sügisel, kui puhuvad tugevad põhja- ja läänetormid, siis pole Kõinastu ja Muhu vahel jalatäitki kuiva maad. Aina vahutav ja kohisev meri. Aga käiakse siiski. Kes jala, kes vankril. Sest aja sa nii piskult läbi kuitahes, ikkagi osutub möödapääsematuks ühendus välismaailmaga.

Ühendus — jah, see on olemas. Aga milline?

„Telefoni meil ei ole,“ seletas üks peremeestest. „Raadiot pole paljud kuulnud ega näinudki. Post tuleb saarele, kuidas juhtub. Kui keegi sõidab paadiga Saaremaale ja võtab postimajast kaasa, siis saame. Mõnikord läheb terve kuu, ja saarele ei tule ainustki kirja ega lehte. Eks lehti või lugeda tagant järelegi, aga teinekord on tähtsaid kirju. Mõne aja eest põles üks talu hoonetest lagedaks. Neli päeva varem olid välja saadetud valla vastastikuse kindlustusseltsi liikmemaksu nõudmised. Post saarele ei tulnud, kiri oli saamata ja maksud maksmata. Nüüd tahetakse kinnitus tühjaks lugeda...“

Telefoni pole, raadiot pole nähtudki, koolis käivad lapsed Muhus ja Saaremaal, kirikus samuti. Aga ega sellepärast saarel rahvast nii vähe elagi. Küll ainult viis täistalu ja kolm popsikohta, aga inimesi on ligi kaheksakümmend. Kõinastu ei vaja kuldsuulisi propagandamehi, sest saarel puudub tühjade hāllide probleem. Kui saare rahvas kuulis, et Abruhal töötab kuue-klassiline kool 11 lapsega, hakkasid nemadki endile kooli nõudma, sest Kõinastu kool oleks tulnud 10-lapseline. Nõudmine jäi nõudmiseks. Nagu seegi, et tuhat korda on rāāgitud telefoni sisseseadmisest.

Vanemad arvavad nii, et noortel on elust hoopis teine ettekujutus. Igav on, kurdavad. Igav, et sammal kasvab selga. Mõned kannatavad vaikides ja vahetevahel käivad lee-pealse kiige all tantsimas, teised pistavad kimpsud-kimpsud kokku ja pagevad saarelt. Tihti sala-

mahti, õõsi ja vargsi, sest vanemad alati pole nõus töö-kāte väljarāndamisega. Noored poisid otsivad teenistust laevadel ja mandril ehituste juures, tüdrukud vaatavad teenija-koha järele linnas ja maal. Täistaludest on vähem inimesi väljas, popsiperede noorem generatsioon see-eest aga pea terves koosseisus. Popsidel on maad vaid kümne kapsa, kümne kaalika ja kahekümne porgandi kasvatamiseks, nagu ütles popsinaine Minna Lember, ja sellest ei saa pere sõõnuks ega kaetuks. Eriti siis mitte, kui lauda istuks kümme suud, kui pere oleks koos.

Millal Kõinastu asustati, selle kohta puuduvad teated. Küll aga rāāgivad vanemad inimesed, kuidas talude peremehed said endile nimed. Tulnud vallaametnikud ja mõisnik saarele rahvast „ristima“. Esimese talu õues kasvanud suur leMBER, mis mandri-keele tähendab paju või remmelgat. Saanudki peremees endale pärisnimeks Lember. Teise talu õues olnud kummulikeeratud vana paadilogu, mille all seekari võtnud päikesevanne. Arvatud, et tegemist kange laevamehega, ja pandud nimeks Võrklāev. Kolmas talu asetses keset küla, nimeks tuli Keskküla. Neljanda talu rāāsta all rippusid kuivama-pandud kalad ning peremehe kalamehe-kutse allakriipsutamiseks nimetati mees Kohaks. Viimase talu õues oli ja on praegugi maailmatu suur hall kivi, millest tuletati nimi — Kivihall. Nimede panemisest saadik on talud pārandatud alati isalt pojale ja praegugi on täistalude peremeeste nimedejārstus sama, mis ristimise ajal.

Minu külaskāik saarele langes ühte kibekiire sõnniku-veo ja kesakünni hoogtōoga. Tallides kangutasid koor-matesse sõnnikut naised, põllul laotasid vāetist naised, adra taga astusid naised, põlluveerel lõksutas vikatiit luisata naine. Lõpuks küsisin ühelt, et kas kõik mehed merel kalal?

„Kalal? Kust te selle võtate?“

„Noh — lihtsalt sellepārast küsin, et igal pool tōo-tavad ainult naised. Mehi pole nāhagi...“

„Ooh: mehed on kodus. Neil muudki teha kui põl-lule tulla. Põllutōo ju naiste tōo.“

Jah, omamoodi paradīs on too saar. Mets on Kõinastu au ja uhkus, saare kroon ja hiilgus. Paistab kaugele Muhu- ja Saaremaale ning kōinastlane läheb ja veab palgid uue hoone jaoks Saaremaal, aga omast metsast ei võta, kuigi kogu mets kuulub talumeestele. Kolmveerand saarest on toreda lehtmetsa all, kuid osa rannamaast on kaetud tüüpiliste Saaremaa kadakapōōsastega, mille kohal sõeluvad tuult pukktuulikud. Ainuke koht, kus pukktuulikud veel tōotavad. Saar on küll väike, kuid rannajoon jõuab tōusta siin kümne-meetriseks Kõinastu pangaks, madaldub siis tasaseks ja lausikuks ranna-madalikuks ja muutub lõpuks kivirahnudega ülekūlvatud mereidūlliks. Sügisel olevat siin tore, kui majakōrgused lained vajuvad merest kividele ja pankrannikule.

Leedi Mottisfont

(Lõpp)

„Mis on veelgi huvitavam meile või sinule,“ jätkas ta abikaasa, „on üks sõbralik pakkumine tema poolt. Ta on nõus, et võtad taas tagasi Dorothy. Nähes, millist valu tema kaotus sulle valmistab, ta püüab temata läbi saada.“

„Mitte sellepärast, mitte minu kasuks,“ ütles leedi Mottisfont kiiresti. „Igaüks mõistab väga hästi, mille pärast!“

„Hüva, pole sinu asi; kerjused ei saa valida. Põhjus või motiiv ei lähe meile korda, sa võid saada, mida ihaldad.“

„Ma pole enam kerjus,“ ütles leedi Mottisfont salapärase uhkusega.

„Mida mõtled sellega?“

Leedi Mottisfont viivitas. Muidugi on päris arusaadav, et ta ei sööstnud vastu võtma seda, kelle pärast mõni kuu tagasi ta peagu murdis südame.

Selle tuju muutuse põhjus tuli avalikuks vähe hiljem. Leedi Mottisfont oli pärast viie-aastast abielu emaks saamas, ning nii mõnigi asi muutus tema arvates. Tähtsamate muutuste hulgas oli tunne, et Dorothy polnud enam absoluutselt vajalik tema elus.

Vaheajal, eelseisva abielu lävel, krahvitar otsustas loobuda ülejäänud ajast Fernell Hallis ja pöördus oma ilusasse kodusse linnas. Ent seda ei saanud ta teha nii kiirelt kui arvas, möödus peagu pool aastat või enam, enne kui ta lõplikult loobus naabrusest, ajavahemik möödus maal ja Londonis viibimise vahel. Enne lõplikku lahkumist tal oli keskustelu sir Ashley Mottisfontiga ja see sündis kolm päeva pärast seda, kui naine kinkis mehele poja ja pärija.

„Tahtsin rääkida sinuga,“ ütles krahvitar, vaadates talle säravalt näkku, „armsa leitud lapse üle, kelle adopteerisin ajutiselt ning keda tahtsin adopteerida alaliseks. Kuid mu abielu teeb selle riskantseks!“

„Mõtlesin, et sellepärast,“ vastas mees vaadates kindlalt ta pilgusse ning nägi kaht pisarat aeglaselt valguvat naise silmadesse.

„Ära kritiseeri mind,“ ütles naine kiirelt ning kogudes end jätkas: „Kui leedi Mottisfont võiks ta jälle tagasi võtta, nagu ma uskusin, see oleks parem mulle ning kindlasti mitte halvem Dorothyle. Kõigile peale meie on ta vaid laps, kellest olin huvitatud, ja leedi Mottisfont ihaldas teda väga ning laskis tal vaid vastumeelselt minna... Olen kindel, et ta adopteerib ta uuesti?“ lisas ta.

„Tahan rääkida temaga veel kord,“ ütles baronet. „Sa jätab Dorothy esialgu siia?“

„Jah, kuigi lahkun, ma ei anna maja ära enne järgmist kuud.“

Mees ei rääkinud naisele pakkumisest enne kui mõne päeva pärast, kui leedi Mottisfont oli juba paranenud ja uudised krahvitari abiellumisest Londonis jõudsid

nendeni. Ta ei nimetanud enne Dorothy nime, kui leedi Mottisfont muutus rahutuks.

„Mul pole midagi Dorothy vastu,“ ütles ta, „kuid tunnen, et üks on mulle nüüd lähemal. Dorothy tegi valiku minna krahvitari juurde, mäletad küll, kui jätsin tal valida krahvitari ja minu vahel.“

„Kuid, mu armas Philippa, kuidas võid nii otsustada ühe lapse üle, meie Dorothy üle?“

„Mitte meie,“ ütles naine, viibates hällile. „Meie oma on siin.“

„Kuidas siis, Philippa,“ ütles mees üllatunult, „sa ei taha teda tagasi võtta, pärast seda, kui olid peagu suremas kurbusest teda kaotades?“

„Ma ei oska vaielda, Ashley. Ma ei tahaks enam olla vastutav Dorothy eest. Tema koht on nüüd täidetud.“

Ta abikaasa ohkas ning väljus toast. Tol päeval oli korraldatud, et Dorothy tuleb külastama neid, kuid selle asemel, et teda viia oma naise juurde, ta ei teadustanudki leedi Mottisfont'ile lapse sealviibimisest, vaid tegeles temaga ise niihästi kui suutis ning oli talle seltiks pargis, kus nad hullasid kahekesi. Siis mees istus ühele kannule ja võttis lapse põlvedele.

„Selle abielumehe ning selle beebi vahel, väike Dorothy, sina, kellel oli kaks kodu, oled jäetud välja külma kätte,“ ütles ta.

„Kas ma ei või minna Londoni oma ilusa emaga?“ küsis Dorothy nähes mehe käitumises, et seal kuskil oli mingi takistus.

„Ma kardan, mitte, mu laps. Ta võttis sind oma juurde vaid sellepärast, et oli ükski, tead sa.“

„Kas ei või ma siis jääda Deansleigh Parki oma teise mamma ja sinu juurde?“

„Ma kardan, et ka see pole võimalik,“ ütles ta kurvalt. „Meil on nüüd beebi majas.“ Ta lõpetas vastuse alla kummardades ning last suudeldes, pisar silmis.

„Siis keegi ei taha mind!“ ütles Dorothy pateetiliselt.

„Oh, jah, keegi tahab sind,“ kinnitas ta lapsele. „Kus tahaksid elada veel peale selle?“

Dorothy võimalused olid kaunis piiratud, ta nimetas vaid ainukest teist kohta maailmas, millega oli tuttav, talumehe majakest, kus tema eest hoolitseti, enne kui leedi Mottisfont viis ta Mõisa Majja.

„Jah, seal on sul kõige parem, ning väga iseseisev,“ vastas mees. Ja mina tulen sind vaatama, mu armas tüdruk, ning toon sulle ilusaid asju, võib-olla oled sa seal sama õnnelik.“

Kuid kui tuli muutus ja Dorothy anti hea külanaise hoolde, vaene laps igatses Fernell Halli ja Deansleigh luksusliku ruumikuse järele; ning hulga aega ta väikesed jalad, mis olid harjunud vaipade ja tammepuust põrandatega, kannatasid kivipõrandate külmuse käes, millel elamine ja mängimine oli nüüd ta saatus; ja külmamuhud ilmusid ta sõrmedele kaevu all pesemisest. Ent tugeva-

Raamat näitusel

Tartu Põllumeeste Seltsi esimene näitus oli tõrjutud kultuursemast keskusest tagamaale ja pidi toimuma Otepääl, kus võidi demonstreerida peamiselt ainult püsivat taht. Kuid kõikide survete kiuste Tartu Põllumeeste Seltsi näitustest on kasvanud rahva oma-abi suurparaadid kuni 100.000 osavõtjaga.

Võitluses saksluse majandusliku ülevõimu ning vene surve vastu on nendel näitustel olnud tohutu suur tähtsus ning nende saavutustega jääb püsivalt ühendusse Jaan Tõnissoni nimi. Karikatuuris võitlus käis kahe rindel „Sädemeis“ ka K. A. Hindreyl, kes oli valusaks vitsaks kõigile, kes eestluse püüdeid tahtsid lämmatada.

On iseendastmõistetav, et näitustel ei puudu juba mitmendat aega vaba sõna ja mõtte kehastaja — raamat, meie mõttemaailma, meie omapära ja elu kajastaja.

Erilise ja silmapaistva seisukoha omandas möödunud näitusel „Noor-Eesti Kirjastus“, saades algupärase ilukirjanduse kirjatamise eest kõrgeima auhinna ja diplomi suure kuldauraha peale ning tehnilise teostamise eest I auhinna, sest „Noor-Eesti Kirjastuselt“ ilmub meie kandvam ja kaalukam osa algupärasest ilukirjandusest, mis on korduvalt saanud Riigivanema ja seltskondlike auhindu.

Näitusel alles nähtub, millist imestust äratavad nägusad raamatud tuhandete ja tuhandete mõõdavoorigate silmis. Seisatatakse möödudes, niivõrd kui seda võimaldab tagant peale pressiv tung ja sõnatakse: näe, kirjandus!... Raamatud!... Tullakse lähemale ja silmitsetakse elevaid kaani, loetakse pealkirju.

Esijoonel torkab silma muidugi Tammsaare „Tõde ja õiguse“ viis köidet, Tuglase kapitaalne „Kriitika“ kaheksas köites, Hindrey „Urmas ja Merike“, Käneri „Tõusev rahvas“ — romaniseeritud kroonika, milline töö juba puhttöelise materjali läbitöötamise poolest peaks leidma erilist hindamist.

Agas ei jää ka tähelepandamatuks meie sangarlikumat ajajärku kujutavad ajaloolised romaanid — Metsanurga „Ümera jõel“ ja Mälgu „Läänemere isandad“... Haaratakse pihku Rohu „Verioja mõis“, Kippeli „Kui Raudpea tuli“ või Lutsu „Vaadeldes rändavaid pilvi“ jne... jne...

Üks kui teine on nendest raamatutest ajakirjanduse kaudu kuulnud, mõni neid lugenudki. Keegi teab täpselt, kus asub Verioja mõis, sest ta olevat seal isiklikult elanud, teine on laenukogust juba Mälgu „Õitsvat merd“ lugenud ja soovivat seda naabrile ostmiseks, kolmas tunneb isiklikult Lutsu ja olevat temaga vestelnud.

Ja et „peenemateksi“ peetud autorid maarahvale tundmatud pole, seda tõendab vanamees, kes ütleb: „Ma võtan „Illimari suve“! pange ilusasti paberisse!

Ära nad teavad sedagi, et raamatu hind leidub tagakaanel. Sealt see vaatamine enamasti kohutabki. Pannakse ehmunult tagasi, sest meil pole veel küllaldaselt heaks harjumuseks raamatute peale kulutada, kuigi liiter mõnd vedelikku pole odavam raamatust, aga tervisele ja vaimule kaugeltki mitte nii kasulik.

Kõige suurem aktsioon raamatute kasuks — kas ei peaks see olema: raamat talle! Kui see kord saab teoks, kui raamat tuleb talle aukohale, siis langeb ta hindki mõõdukamaks ja kõigile jõukohaseks.

mad naeltega kingad parandasid veidi külmi jalgu, ning ta kaebed ja pisarad ühe või teise haava pärast harvenesid, ja ta harjus taas taluelu raskustega ning kasvas tugevaks, kui mitte ilusaks. Sir Ashley ei kaotanud teda kunagi silmist, kuigi temalt rööviti süstemaatiline koolitamine, mida alustas leedi Mottisfont, samuti ta teine mamma, entusiastlik krahvitar. Viimasel oli varsti teisi Dorothy'sid, kellele mõelda, kes okupeerisid ta aja ja

„NOOR-EESTI“ KIRJANDUSLIKKE UUDISEID

„Noor-Eesti“ kirjastuselt ilmus kirjandusliku sügishooaja esimeste uudistena Marie Underi luuletuskogu „Kivi südamest“ teises trükkis, Joh. Ruveni novellikogu „Julius Jürgens võidab enese“ ja ungari kirjaniku L. Zilahy romaani „Kaks vangi“ teine köide.

M. Underi viimane luuletuskogu kuulub eesti kirjanduse parimate saavutiste hulka. Selles on klassiliselt selgesse, viimisteldud vormi suletud niivõrd elamuslikku sisu ja vaimsete otsingute pinget, et see lugeja vastu panemata kaasa kisub sinna puhtamasse ja karastavasse õhustikku, kuhu püüdleb autor ise.

Joh. Ruven on kirjanik, kes eelistab oma aineid valida meil seni vähe käsitletud töölisnõukonna elust. Ning neid aineid ta oskab käsitleda küllaltki oma- ja kunstipäraselt ning ühtlasi põnevalt, nii et tema novelle loed meelega.

Zilahy kuulub ungari pärastsojaaegse kirjanduse kõige silmapaistvamate kujude hulka. Tema „Kaks vangi“ on armastuslugu sõjasündmuste taustal, mis lugejat haarab oma leekiva kire ja elamusjõuga.

„Noor-Eesti“ lühematest kirjanduslikest uudistest olgu siin nimetatud kolm romaani: August Jakobsoni „Vaikne õhtu“, Mait Metsanurga „Kutsutud ja seatud jumalasõna sulane“ ja Richard Rohu „Ummiktänav“.

A. Jakobsoni romaani aine on ammutatud väikelinna tõusik-ärimeeste ja tõusikharitlaste elust, kes tugevasti saksastunud. Tegevusajaks on 1914. a. suvi, maailmasõja eelseid päevi.

Tegevustik areneb edasi järgmises romaanis, mis kannab pealkirja „Oktoobrikuul“ ja ilmub hiljemini.

M. Metsanurga romaan käsitleb usu- ja kiriku elu. Et ainet põhjalikult tundma õppida, on autor tutvunud vastava usulisfilosoofilise ja teoloogilise kirjandusega, ühtlasi aga jälginud ka oleviku usu- ja kiriku elu.

R. Rohu, samuti nagu Jakobsoni, teose aineallikaks on väikelinn, kuid Rohul see väikelinn on juba päris tänapäevne ja moodne. Selle pisielu ning tüüpide kujutus puhtarmuromaanil kõrval on seekord osutunud autorile väga tänuväärseks alaks.

armastuse sama täielikult kui leedi Mottisfont'i okupeeris ta tore pois. Aja jooksul kahekordselt ihaldatud ja kahekordselt hüljatud Dorothy abiellus, ma usun, ühe tubli teedehitajaga — samaga, kui ma ei eksi, kes parandas vanu maanteid Wintow-eesterist lõunalaände läbi New Foresti — ja selle tubli tööka mehe südames vaene tüdruk leidis pesa, mida keelas talle ta oma liha ja veri.

Lotos-Henna

SHAMPOO-juuksevärvid värvivad juukseid lihtsa pesemisega igas soovitud nüansis (19 eritooni) pesukindlalt

Henna-Persian

kulmuvärvid must ja pruun on loomuliku tooni poolest ainulaadsed oma ehtsuses, lihtsad käsitamises ja pesukindlad.

AINUVALMISTAJA EESTIS

Keemialaborat. „*Takema*”

Tartus

Suurimas ja maitsekaimas valikus

majapidamistarbeid,
serviise jne. jne.

leiate alati
vastavalt
oma nõuetele

A.-s. „D. MIRWITZ & POJAD“

Tallinnas, S. Tartu mnt. 3. Telef. 306-81
Tartus, Raekoja tän. 6. Telef. 3-83

T A P E E T E

alates 14 sendist rull,
koolitarbeid,
trüki- ja pak-
kimispaberit
ostate

suurel ja väikesel arvul

PABERÄRIST KODUMAA

Tartus, Aleksandri tän. 10, telef. 7-87

TOIMETUSELE SAADETUD:

Looming nr. 6, 7.
Sõdur nr. 33—37.
Ühistegevusleht nr. 9.
Areng nr. 7.
Auto nr. 7.
Tööliste Hääl nr. 9.
Vabadussõja Tähistel nr. 8.
Aed ja Mesinik nr. 8—9.
Välis Eesti nr. 9.
Nädal Pildis nr. 17—18.

Teater nr. 6.
Taluperenaine nr. 10.
Loodusvaatleja nr. 4.
Kooliuenduslane nr. 7.
Kasvatus nr. 7.
Eesti Naine nr. 10.
Eesti Kool nr. 7.
M. Pukits: Läti kultuurilugu. Elav Teadus nr. 66, 1937.
Eesti Kirjandus nr. 9.
Muusikaleht nr. 9.

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90
Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Gustav Adolphi 8, Noor-Eesti, telefon 2-66. Toimetaja kõnetund igal äripäeval k. 11—12.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi, kui selleks on lisatud vastaval määral postmarke.

Vastutav ja tegev toimetaja: JAAN KÄRNER.

Väljaandja: O.-Ü. NOOR-EESTI KIRJASTUS.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus, 1937.

Ilmus 8. oktoobril.

Klišeed A. Raba tsinkograafiast.

Rahvuslik suurajaleht „UUS EESTI“ avaldab iga päev kiirelt, tõetruult ja asjalikult palju tarvilikku ja huvitavat sõnas ja pildis kogu maailmast

Ilmus trükist

EESTI RAHVALEKSIKON I VIHK

Sisaldab eessõna ja sissejuhatuse süsteemi, 2000 artiklit, 5 kriitikat, neist üks värviline kunstpilt, tekstis 52 pilti ja 28 joonist, kokku 117 lk.

EESTI RAHVALEKSIKON on täiuslikum rahvaentsüklopeedia, täites seejuures täiel määral ka biograafilise leksikoni, võõrsõnade sõnastiku, õigekeelsuse-sõnastiku, kohanimede ja uute eesnimede käsiraamatu ülesandeid.

*EESTI RAHVALEKSIKONI püüdeks on seega esitada laiemale haritlaskonnale ning kultuurihuvilistele rahvakihtidele esijoonel vajalikku teatmevara kokkusurutud kujul ühes ning ainukeses teoses, püüdes seega olla kõige praktilisemaks teatme-
teoseks neile, kellele mitme käsiraamatu omandamine teeks majanduslikke raskusi.*

Tutvuge Eesti Rahvaleksikoni seletuste lihtsuse ja selgusega.

Tutvuge Eesti Rahvaleksikoni pildirikikuse ja väärtusega.

Eesti Rahvaleksikon ilmub 10 vihus, iga vihk 100 lehekülge, kokku 1000 lk.

TEINE VIHK ILMUB DETSEMBRIS.

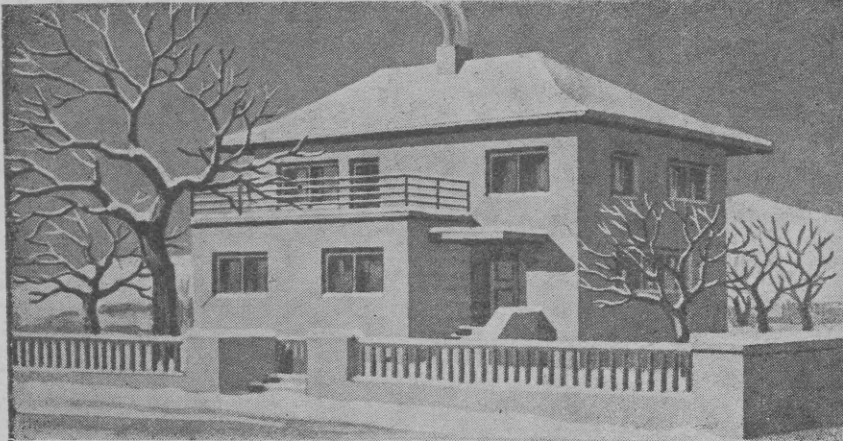
Erakordsed soodustused tellijale.

Et võimaldada kõigil tutvuda Eesti Rahvaleksikoni I vihuga, võtame kuni 15. oktoobrini tellimisi vastu senise hinnaga, s. o. kr. 7.50 kogu teose eest korraga makstes. Peale 15. okt. on teose eeltellimishinnaks korraga makstes kr. 9.— Eesti Rahvaleksikoni on võimalik tellida ka osade viisi makstes, tasudes iga vihu kättesaamisel kr. 1.50, kokku 10 vihu eest kr. 15.—

O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“

Tartus, Gustav-Adolfi 8, tel. 2-66

Hind 35 senti.

OMA MAJA

ehitamiseks vajalikku
kapitali võimaldab Teile
koguda tänapäeva mood-
saim kokkuhoiuviis

elukindlustus

Ühistegelik Kindlustusselts „Eesti“ (asut. 1907. a.)

Kodumaa suurim ühistegeline kindlustusettevõte

Valitsus: Tartus, Suurturg 8

A.-S. KAUBA PANK

TARTUS, SUURTURG 12, OMAS MAJAS KODUKESKJAAM 1-83 JA 9, JUHAT. TEL. 2-09

Aktiva		ÄRISEIS 30. SEPTEMBRIL 1937. A.	Passiva	
Kassa	Kr.	73.805.38	Põhikapital Kr. 300.000.—	
Hoiuarved	„	212.589.32	Tagavarakap. „ 190.636.05	Kr. 490.636.05
Väärtpaberid	„	95.305.09	Hoiusummad	„ 1.908.591.37
Laenud	„	2.877.620.58	Rediskont	„ 697.646.41
Korrespondendid	„	69.727.12	Võlad teistes krediitasutistes	„ 229.656.93
Liikumata ja liikuv varandus	„	351.958.90	Korrespondendid	„ 56.702.24
Kulud	„	94.262.50	Tulud	„ 213.238.38
Muud aktivad	„	28.667.58	Muud passivad	„ 207.465.09
		<u>Kr. 3.803.936.47</u>		<u>Kr. 3.803.936.47</u>

Väärtused depoons: Kr. 3.909.306.71

Inkasso dokumendid: Kr. 94.688.55

TOIMETAB KÕIKI PANGAOPERATSIOONE

ANNAB LAENE heade kindlustuste vastu. Laenajailt liikmemaksu ega lisavastutust ei võeta. VÕTAB RAHA HOIULE, makstes ajakohast protsenti. SAADAB RAHA igasse kodumaa linna ja alevisse. GARANTIID riigihangete, töölepete ja avansside kindlustuseks. TOIMETAB SISSENÕUDMIST vekslite ja muude dokumentide järele. OSTAB JA MUÜB välisvaluutat.

ASJAAJAMINE KIIRE JA KORRALIK

KINDLUSTUSE A.-S. EESTI LLOYD'I PEAESINDUS

JUHATUS